

**ВІННИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО**

Факультет філології й журналістики імені Михайла Стельмаха
Кафедра української мови

ДИПЛОМНА РОБОТА

на тему: **«СТРУКТУРНО-СТИЛІСТИЧНА СПЕЦИФІКА РЕЧЕНЬ
ІЗ ВІДОКРЕМЛЕНИМИ ЧЛЕНАМИ В МОВІ СУЧАСНОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ПРЕСИ»**

Студентки 2 курсу МУУ групи
Освітньої програми *Середня освіта. Українська мова і
література*
Спеціальності *014. 01 Середня освіта (Українська мова і
література)*
Галузі знань *01 Освіта / Педагогіка*
Федонюк Любові Сергіївни

Науковий керівник: **І. Я. Завальнюк**, декан факультету
філології й журналістики імені Михайла Стельмаха,
доктор філологічних наук, професор

Розширена шкала _____

Кількість балів: _____ Оцінка: ECTS _____

Голова комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

Члени комісії _____
(підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

_____ (підпис) (ініціали, прізвище)

м. Вінниця – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСТИХ РЕЧЕНЬ ІЗ ВІДОКРЕМЛЕНИМИ ЧЛЕНАМИ.....	8
1.1 До проблеми відокремлення в синтаксисі.....	8
1.2 З історії вивчення відокремлених членів речення.....	29
1.3 Висновки до розділу 1.....	35
Розділ 2. СТРУКТУРНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕЧЕНЬ ІЗ ВІДОКРЕМЛЕНИМИ ЧЛЕНАМИ В МОВІ СУЧАСНИХ ДРУКОВАНИХ ЗМІ.....	37
2.1 Відокремлення означень.....	37
2.1.1 Відокремлення узгоджених прикметникових означень.....	38
2.1.2 Відокремлення неузгоджених означень.....	41
2.1.3 Відокремлення прикметникових зворотів.....	42
2.1.4 Відокремлення дієприкметників і дієприкметникових зворотів....	42
2.2 Відокремлення прикладок.....	48
2.3 Відокремлення обставин.....	57
2.3.1 Відокремлення одиничних дієприслівників і дієприслівникових зворотів.....	60
2.3.2 Відокремлення обставин-іменників і обставин-прислівників.....	64
2.4 Відокремлення додатків.....	66
2.5 Відокремлення уточнювальних членів речення.....	70
2.6 Стилiстична роль відокремлення.....	73
2.7 Висновки до розділу 2.....	77
ВИСНОВКИ.....	79
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	83
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	91

ВСТУП

Початок ХХІ ст. вирізняється динамічним розвитком традиційних засобів масової інформації – друкованих видань, радіо, телебачення, а також поширенням Інтернету. Усе це зумовлює створення єдиного інформаційного простору і водночас відбивається на характері мовних змін.

Мова засобів масової інформації постійно привертала увагу лінгвістів. Першою спробою її комплексного вивчення була праця М. А. Жовтобрюха «Мова української періодичної преси (кінець ХІХ – початок ХХ ст.)» [39]. У колективних монографіях «Мова і час. Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови» [63], «Мова сучасної масово-політичної інформації» [64], «Взаємодія художнього і публіцистичного стилів» [20] простежено особливості розвитку функціональних стилів, їхньої взаємодії, співвідношення загальномовних і специфічних засобів у мові масової інформації другої половини ХХ ст.

Синтаксис мови українських газет досліджено фрагментарно. Найповніше описані фігури експресивного синтаксису, передусім явища парцеляції (С. М. Марич [59; 60], І. Я. Завальнюк [40]), еліпсису (В. В. Богатько [8]) в мові сучасної української публіцистики. Проаналізовано також синтаксичну структуру речень у мові газетних публікацій кінця ХХ – початку ХХІ ст. (М. С. Ковальчук [74], І. Я. Завальнюк [40]).

У російському мовознавстві різним аспектам функціонування газетної мови, її жанровій диференціації присвячені праці В. Г. Костомарова [52], Г. М. Васильєвої [16], К. І. Білінського [11], В. І. Конькова [51], О. М. Лазуткіної [56], дисертація Г. М. Манаєнка [58] та ін. Останнім часом з'явилися збірники наукових праць «Язык современной публицистики» [88] і «Язык и стиль современных средств массовой информации» [87], у яких визначені особливості функціонування мови засобів масової інформації, зумовлені соціальною динамікою. В україністиці таких праць наразі небагато (І. Я. Завальнюк [40],), хоч українська газетна мова останніх десятиріч також

зазнала змін під впливом суспільно-політичних, соціально-економічних, культурних та інших чинників.

Сучасним українським газетним контекстам властиве особливе комунікативно-прагматичне спрямування, яке виявляється в тому, щоб у процесі подання змістово-фактологічної інформації не так інформувати, як впливати на читацьку аудиторію через переконання, навіювання, емоційне «втягування». Для мови української преси першого десятиріччя XXI ст. характерна рухливість і мінливість її системи, оскільки вона відбиває всі процеси, які заторкують на певному етапі національну мову загалом. Це передусім поширення розмовної стихії, поглиблення явищ експресії та оцінності, посилення впливу особистісного чинника [40, с. 8] тощо. В епіцентрі уваги перебуває комунікативна роль мови, функціональні можливості її одиниць, зв'язки з ментальністю народу, виявлення в мові найрізноманітніших інтенцій суб'єкта мовлення.

Початок XXI ст. вирізняють процеси активізації синтаксичних одиниць, зокрема й простих ускладнених речень із відокремленими членами. Цей аспект донині не вивчений, що спричинено складністю аналізу згаданих синтаксичних одиниць, добору фактичного матеріалу, потребою залучення комплексу методів для отримання об'єктивних результатів. Досі немає й цілісного опису всього корпусу простих речень (чи частин складних) із відокремленими членами, уживаних у мові української преси другого десятиріччя XXI ст., що й зумовлює **актуальність** пропонованої **роботи**.

Мета дослідження – здійснити комплексний структурно-семантичний й стилістичний аналіз речень із відокремленими членами в мові української преси другого десятиріччя XXI ст., простежити нові явища й тенденції у їхньому функціонуванні. Відповідно до мети поставлено такі **завдання**:

1) представити сучасну українську пресу як оновлений соціокультурний феномен на тлі соціальної динаміки;

2) указати на структурні особливості й оновлені значеннєві навантаження простих речень із відокремленими членами у мові сучасних

українських газет, спричинені суб'єктивними інтенціями мовця та потребами суспільної комунікації;

3) окреслити нові явища у функціонуванні згаданих одиниць синтаксису;

4) виокремити нові тенденції функціонально-стилістичної репрезентації досліджуваних структур у мові українських газет другого десятиріччя XXI ст. порівняно з попередніми періодами розвитку преси;

5) визначити стилістичне навантаження відокремлених членів речення в газетному контексті, ураховуючи динаміку мовних норм і тенденцій суспільного життя.

Об'єктом дослідження є прості речення (також і частини складного), ускладнені відокремленими членами, актуалізовані в мові сучасної української преси під впливом динаміки мовних змін і суспільних процесів.

Предметом дослідження є встановлення структурно-семантичних і стилістичних виявів речень із відокремленими членами в мові українських газет другого десятиріччя XXI ст. на тлі попередніх тенденцій їхнього функціонування.

Матеріалом для дослідження слугувала картотека простих ускладнених речень, що налічує близько 600 одиниць, дібраних із текстів української преси 2019 – 2020 рр. різного підпорядкування («Високий замок», «Вінниччина», «Голос України», «Дзеркало тижня», «Культура і життя», «Молодь України», «Україна молода», «Урядовий кур'єр»).

Основними **методами** дослідження були *описовий* і метод *спостереження*, якими послуговувалися для диференціації всіх структурно-семантичних різновидів простих ускладнених речень. Окрім них, на різних етапах використано також методи *функціонального аналізу* (для визначення стилістичного навантаження досліджуваних синтаксичних одиниць), а також *компонентного аналізу* (для зіставлення деяких базових і похідних синтаксичних побудов).

Наукова новизна дипломної праці полягає в тому, що вперше в українському мовознавстві цілісно досліджено структуру, семантику й стилістику простих речень із відокремленими членами в мові української преси другого десятиріччя ХХІ ст. Окреслено нові явища й тенденції у використанні найуживаніших різновидів простих ускладнених речень, схарактеризовано їхнє стилістичне навантаження у газетному тексті.

Теоретичне значення виконаного дослідження полягає в тому, що воно подає нові відомості та узагальнення про функціонування простих, ускладнених відокремленими членами, речень у мові сучасної української преси, що збагачує граматичну стилістику. Комплексний аналіз простих ускладнених речень сприяє поглибленню теорії синтаксису та стилістики української літературної мови.

Практична цінність одержаних результатів дипломної роботи полягає в тому, що вони можуть бути використані для створення нових наукових праць про розвиток мови української преси в умовах світової динаміки, теоретичних курсів із синтаксису та стилістики української літературної мови.

Матеріали роботи прислужаться у викладанні синтаксису, стилістики, культури мови, комунікативної лінгвістики, у читанні спецкурсів зі стилістичного синтаксису та дисциплін журналістського фаху.

Апробація результатів дослідження. Матеріали дослідження апробовано в доповідях:

1. «Стилістична спроможність простих ускладнених речень у мові дитячих казок» на II Регіональній студентській науково-практичній конференції «Українська дитяча література: здобутки й перспективи розвитку» (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2 квітня 2020 р.).

2. «Стилістична спроможність речень із відокремленими членами в сучасному масмедійному дискурсі» на II Всеукраїнській студентській заочній науковій конференції «Функціонування мовних одиниць у художньому та

масмедійному дискурсах» до 185-річчя НПУ імені М. П. Драгоманова (Київ, НПУ імені М. П. Драгоманова, 2 квітня 2020 р.).

Публікації. Основні положення дипломної роботи викладені в таких одноосібних публікаціях автора:

- Федонюк Л. Відокремлена прикладка як стилістичний засіб у мові сучасної української газетної періодики. *The 4th International scientific and practical conference «The world of science and innovation»* (November 11–13, 2020) Cognum Publishing House, London, United Kingdom. С. 827–836;

- Федонюк Л. Стилістичні вияви відокремлення у мові сучасної української газетної періодики. *Методичний пошук учителя-словесника: збірник наук.-метод. статей студентів і магістрантів / заг. ред. А. П. Віннічук.* Вінниця: ТОВ «Твори», 2020. Вип. 8. С. 89–95.

Структура дипломної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку літератури (90 найменувань) і використаних джерел. Повний обсяг дослідження – 91 сторінка, основного тексту – 82 сторінки.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСТИХ РЕЧЕНЬ ІЗ ВІДОКРЕМЛЕНИМИ ЧЛЕНАМИ

1.1 До проблеми відокремлення в синтаксисі

Відокремлення – це особливе логічно-мовне й мовленнєве синтаксичне явище і водночас лінгвістичний термін. Відокремлення являє собою «сміслове та інтонаційне виділення другорядних членів речення для надання їм порівняно з іншими другорядними членами граматичної і смислової ваги» [21, с. 188]. Дослідження відокремленості досить давнє, традиційне й усталене в сучасній теорії синтаксису.

В україністиці поглиблене вивчення синтаксичної відокремленості актуальне донині як у лінгвістичному, так і в лінгводидактичному аспектах. Потрібне більш об'єктивне й різноаспектне проникнення в глибинну сутність різнопланових явищ відокремлення, з'ясування того, як пов'язані між собою різні види й способи ускладнення змісту й структури простого речення тим чи тим відокремленням у ньому однієї з його частин, з'ясування того, що об'єднує і що роз'єднує відокремлену частину речення від невідокремленої; важливо з'ясувати й те, які проміжні явища можуть простежуватись у мовній відокремленості, що в ній продовжує залишатися спірним, а що вже усталилось, ставши фактом наукового осмислення, увійшло до теорії і практики вишівського й шкільного викладання.

З логічного погляду просте ускладнене речення виражає одне розгорнуте судження. Таке речення здебільшого розповідне, зрідка – питально-риторичне. У ньому один суб'єкт і один предикат (або кілька за умов однорідності), який доповнений напівпредикативною частиною речення, центром якої найчастіше виступає дієприкметник, прикметник чи дієприслівник. Що ж стосується інших комунікативних різновидів речення – питальних і спонукальних, то ними виражається не судження, яке вважається основною й найчастішою категорією і формою думки, а такі її різновиди, як

питання чи спонукання, у складі яких не прийнято розрізняти таких логічних понять-категорій, як суб'єкт судження і предикат судження: в них наявне тільки синтаксичне вираження того суб'єкта, який запитує, або суб'єкта, який спонукає когось до чогось (наказує, запрошує і под.).

Будь-яке просте ускладнене речення *монопредикативне*. Це речення своєрідно розгалужене, отже, ускладнене синтаксично й семантично. Тим часом складне речення – *поліпредикативне*, щонайменше двопредикативне синтаксичне утворення. Поліпредикативність складного речення очевидна, вона представлена розчленовано, в кожній окремій реченнєвій частині складного речення. У простому ускладненому реченні як в особливій монопредикативній структурі цього немає: про поліпредикативність у ньому вести мову не доводиться, в усякому разі вона представлена згорнуто, через що будь-яке ускладнене просте речення залишається монопредикативним утворенням. Тільки семантично прості ускладнені речення можуть ототожнюватися зі складним реченням, пор.: *Незважаючи на негоду, усі зібралися на території школи: 1) Була негода, 2) Усі зібралися.*

Відокремлення вміщує додатковий зміст повідомлення, передаваного всією структурою простого ускладненого речення. Напр., речення *Пасажери, присутні під час інциденту, не тільки не заступилися за дітей героя, а й навіть не зробили грубіяну зауваження...* (Голос України, 11.02.2020, с. 7) сформоване з двох визначальних частин, які сукупно передають певне конкретне ускладнене повідомлення, окрему самодостатню комунікативну одиницю мови й мовлення: одна частина – синтаксично основна, предикативна (*Пасажери... не тільки не заступилися за дітей героя, а й навіть не зробили грубіяну зауваження...*). Друга частина – синтаксично залежна від першої, додаткова, напівпредикативна (*присутні під час інциденту*). З погляду семантичного основною частиною цього речення може виявитись і прикметниковий зворот у синтаксичній функції поширеного відокремленого означення, якщо його логічно та інтонаційно виділити, актуалізувати в межах усієї структури цього простого ускладненого

речення.

Відокремлення – це мисленнєво-мовленнєвий процес своєрідного виділення чогось важливого з-поміж того, що є в реченні, виділення особливою інтонацією, паузою (паузами) якогось члена (чи членів) речення в простому або ж у предикативній частині складного речень. Ускладненість простого речення може також створюватися однорідністю членів, вставними і вставленими одиницями, звертаннями. Ні теоретично, ні практично не варто послуговуватися такими поняттями-термінами, як *відокремлені прості речення* чи *відокремлені складні речення*. Відокремлюватися може тільки певна частина простого речення, уживаного самостійно або ж у складі предикативної частини складного речення.

Відокремити якесь слово чи сполучення слів – це своєрідно виділити його з-поміж інших частин речення. Таке виділення синтаксичне, його зреалізують здебільшого на членореченнєвому рівні. Засобом такого виділення в усному мовленні слугує своєрідна відокремлювана інтонація, відокремлювана пауза (паузи), а в писемному мовленні відокремлення позначають комою, значно рідше – тире. Відокремленням завжди посилюють зміст тієї частини речення, яка відокремлюється.

Відокремлюватися може як одне повнозначне слово, так і поєднання повнозначних слів. Повнозначне слово може відокремлюватися лише тоді, коли виконує синтаксичну функцію окремого члена речення. Пор.: *Згадавши, що в кишені є мобільний телефон, старший набрав номер Корсунь-Шевченківського відділення поліції й попросив допомоги* (Урядовий кур'єр, 04.03.2020, с. 16); *У третьому, вищому, клубі – міністр, його заступники й директори причетні до вироблення політики, яка враховує стратегію* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 8).

Однослівне вираження відокремленості – явище малопоширене, особливо у разі відокремлення означень та обставин. Не підлягає відокремленню слово, яке не самостійно, а лише в поєднанні з іншим словом чи словами формує окремий член речення. Іншими словами, не може

відокремлюватися будь-яка частина ускладненого другорядного члена речення – означення, прикладки, обставини чи додатка. Крім того, відокремлюються не головні, а другорядні члени речення. Деякий виняток становлять лише певні, не зовсім виразні різновиди уточнювальних відокремлених головних членів речення: а) уточнювальні підмети: *Кейл, або кучерява капуста*, – незамінна у приготуванні салатів (Урядовий кур'єр, 14.12.2019, с. 4); б) уточнювальний присудок: *Ми поспішали, летіли на крилах*, адже зустріч була такою довгоочікуваною... (Урядовий кур'єр, 04.11.2019, с. 8).

Слово-термін *відокремлення* утворилось від дієслова *відокремлювати*. Це дієслово, крім іншого, означає: 1) «роз'єднуючи, розділяючи, брати частину від цілого...» і 2) «розділяючи, розмежовувати щось від чогось» [80, с. 414].

Відокремлення в реченні здебільшого *однинне*, особливо тоді, коли йдеться про відокремлення мовних зворотів, іменників-прикладок, і *множинне* (дво- і кількаелементне), коли воно стосується прикметників. Пор. нечасто простежуване відокремлення двох дієприкметникових зворотів і часто простежуване відокремлення кількох одиничних прикметників: *На кошти, виручені на благодійному ярмарку, організованому в інтернаті, закупили солодощі, а кухарі закладу напекли для бійців пиріжків* (Урядовий кур'єр, 21.12.2019, с. 24) – два дієприкметникові звороти, два відокремлені поширені означення; *Спільна група крові дозволяла нам перебувати в системі загального донорства – ідейного, ціннісного, енергетичного* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 1) – три відокремлені прикметники-означення. Зрідка, переважно в публіцистичному й науковому стилях мови, речення ускладнюється двома і більше відокремленнями – синтаксично однотипними чи різнотипними. Що більше в реченні різнотипних відокремлень, то виразнішим є членування такого речення на логічні відрізки, кожен із яких вирізняється граматично й інтонаційно. Цим, крім іншого, забезпечується комунікативна зорієнтованість кожного конкретного

речення, індивідуальність його стилістичної функції.

У відокремленій частині речення, якою створюється ускладненість речення, не буває еліптичності, тобто випущення однієї з одиниць звороту. Це пояснюється винятковою семантичною щільністю всіх слів у звороті.

Відокремлення – це своєрідне семантико-структурне та інтонаційне явище, мовленнєвий процес роз'єднання, виділення певного слова, сполучення слів як частини речення від іншої його частини. Відокремлення речення є водночас явищем і логічним, і граматичним, передусім синтаксичним, і ритміко-інтонаційним. Відокремлення певної частини речення завжди більшою чи меншою мірою стилістично вагоме, функціонально зорієнтоване, слугує засобом вираження певного відтінку у висловленій думці. Відокремлення є одним із засобів економії вислову. Це, зокрема, стосується дієприкметникових, прикметникових і дієприслівникових зворотів, які словесно більш стислі, ніж, наприклад, синонімічні їм підрядні речення. Уже в цьому заявляє про себе безсумнівна стилістична доцільність відокремлення певних сегментів речення. Пор.: *Паліативна допомога – це величезний комплекс, спрямований на підтримку не лише пацієнта, а і його сім'ї* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 16) і *...який спрямований на підтримку не лише пацієнта, а і його сім'ї; Воно* (словосполучення «міст Патона» – Л. Ф.) *вже давно означає явище, невід'ємне від образу Києва, як Хрещатик, Софія, Лавра* (Голос України, 05.03.2020, с. 19) і *...яке невід'ємне від образу Києва; Тож природа, даючи нам чисту воду, назад отримує бруд та нечистоти* (Голос України, 05.03.2020, с. 19) і *...коли дає нам чисту воду*. Звісно, відокремлені члени речення семантично і синтаксично менш складні утворення, ніж співвідносні з ними підрядні речення. Різняться вони й мелодикою, ритмікою, а також стилістично, функціонально.

Відокремлення надає одній із частин речення більшої комунікативної значеннєвості. У такий спосіб посилюють важливість змісту синтаксично другорядної частини речення, а через неї і змісту всього простого

ускладненого речення.

Отже, відокремлення – це передусім смислове виділення другорядних членів речення за допомогою особливої інтонації. Мета відокремлення – надати відокремленому члену речення більшої семантичної і синтаксичної самостійності, посиливши його комунікативну значущість. При відокремленні активізується змістовий і синтаксичний зв'язок між залежним (підпорядкованим) і означуваним (пояснюваним, незалежним) частинами простого ускладненого речення. Підпорядкована частина речення – це дієприкметниковий, дієприслівниковий, прикметниковий зворот або відокремлене повнозначне слово (часто в поєднанні зі службовим словом), яке не утворює звороту. Означуваним же елементом, відрізком речення слугує синтаксично основна частина речення, його власне предикативна частина з її головними членами – підметом і присудком (у двоскладному реченні) чи тільки одним різновидом головного члена (в односкладному реченні).

Кожен відокремлений член речення по-своєму розгортає увесь інший зміст і структуру речення, збагачує речення додатковим лексичним значенням, а також значенням логіко-синтаксичним – причини, мети, допустовим, способу дії тощо, наповнює все просте ускладнене речення певним стилістичним забарвленням.

Відокремлення – це багатоаспектне синтаксичне і значеннєво-стилістичне явище, простежуване в різнофункціональній мовній практиці. Відокремлення – це завжди структурне, семантичне й комунікативне ускладнення простого речення (окремого самостійного речення або предикативної частини складного речення). Таке ускладнення «мотивується потребою особливого виділення, підкреслення окремих елементів смислу речення і, що відіграє особливу роль, введення до структури речення додаткових, супутніх предикативних відношень» [22, с. 117].

Мовні форми відокремлення граматично й функціонально різнотипні. Це, з одного боку, сполучення слів, мовні звороти (дієприкметниковий,

прикметниковий, дієприслівниковий), а з іншого – це одиничне повнозначне слово з певною відокремленою функцією.

Дієприкметникові, прикметникові звороти (як і одиничні відокремлені дієприкметники та прикметники), а також відокремлені прикладки – це явища з атрибутивною функцією; натомість дієприслівникові звороти й відокремлені одиничні дієприслівники становлять явища з вербальною (дієслівною) функцією.

У мовній і мовленнєвій відокремленості виділяються явища таких двох основних планів: 1) напівпредикативні відокремлені члени речення у формі мовних зворотів (дієприкметникових і под.) чи одиничних дієприкметників тощо і 2) уточнювальні другорядні сполучення слів чи окремі слова.

Само по собі відокремлення категоріально не впливає на основну сутність речення як основної комунікативної одиниці, яка характеризується відносно змістовою, граматичною й інтонаційною самостійністю, предикативністю, модальністю: речення збережеться і без відокремленого другорядного члена (членів), не зруйнується, бо залишиться найголовніше в реченні, залишиться його синтаксично домінантна частина – підмет і присудок у двоскладному реченні або головний член – дієслівний чи іменний – в односкладному реченні. Присудок від підмета чи підмет від присудка не можуть відокремлюватися, тобто не можуть відриватися синтаксично, бо від цього зруйнується й саме речення як своєрідна мовна й мовленнєва одиниця.

Речення в мові – це тільки певна синтаксична одиниця, модель вислову, схема, типове поєднання слів чи окреме слово; речення в мовленні – це вже конкретна – усна чи писемна – реалізація будь-якої мовної структури (моделі) речення, наповнення певної структурно-синтаксичної схеми речення тією чи тією лексикою і, отже, змістом. Саме в цьому й полягає життєво-мовленнєва потреба в реченні, яке завжди слугує засобом вираження думки і різних виявів чуттєвої сфери людини, її почуттів.

Система відокремлюваних одиниць має переважно придієслівну чи прикметникову сутність, закладену в мовних зворотах із їхньою

напівпредикативною функцією. Слугуючи засобом, яким доповнюється, розгортається предикативність речення, втілювана здебільшого в дієслові-присудку (рідше – в головному дієслівному члені односкладного речення), напівпредикативність може виступати і сприйматися в реченні з різною повнотою. Це, крім іншого, засвідчується і тим, що навіть одиничний відокремлений член речення – означення, прикладка, обставина, додаток – може бути замінений синонімічним підрядним реченням – здебільшого найелементарнішим за семантико-синтаксичною будовою, тобто таким, що утворилося з одного чи двох повнозначних слів, напр.: *Пояснюючи, чому фоторепортаж, присвячений протистоянню влади і народу отримав назву «Скам'янілі душі», його автор розповів: «Коли редагував фотознімки, один неабияк мене вразив, бо я побачив ті скам'янілі душі чиновників, які відчули себе боярами за часів Януковича»* (Голос України, 22.02.2020, с. 11), пор.: *коли пояснював; Згідно з ним* [законопроект – Л. Ф.], *тим, хто отримав ліцензію й певний час нічого на тій площі не видобуває, все одно доведеться платити податки* (Голос України, 15.02.2020, с. 2), пор.: *як ідеться в ньому (законопроекті)*.

Як бачимо, навіть одиничний відокремлений член речення, не кажучи вже про мовний зворот, уміщує неабияку конструктивну потужність, здебільшого допускає синтаксичну заміну у формі підрядної реченнєвої конструкції.

Усі відокремлені звороти, як і одиничні відокремлені члени речення, містять додаткову предикацію. Тому їх ще називають напівпредикативними членами речення. Напівпредикативність – це особливе синтаксичне значення, яке близьке до предикативного, бо завжди сприймається або в певному видо-часовому вияві (у дієприкметникових і дієприслівникових зворотах), або в означальному плані (у прикметникових зворотах чи у відокремлених прикладках).

Обидві мисленнєво-мовленнєві реалії – предикативність і напівпредикативність – тлумачаться в синтаксисі неоднозначно. Наприклад,

«напівпредикативність відокремленого прикметника не ідентична напівпредикативності дієприкметникового звороту, постійною властивістю якого слугує зв'язок з іншим дієсловом того ж речення» [70, с. 7]. Спільна ознака всіх явищ відокремлення полягає в тому, що кожна з відокремлених частин речення так чи інакше видозмінює речення, своєрідно доповнює його, ускладнює, не перетворюючи просте речення в складне.

Напівпредикативність (додаткова предикативність) – це в синтаксисі ніби напівреченнєвість, щось близьке – конструктивно й комунікативно – до реченнєвості, до того, що зазвичай вкладається в поняття *речення*.

Прості речення з відокремленням становлять найбільш типові синтаксичні конструкції *ускладненої* будови. У них із найбільшою очевидністю заявляє про себе напівпредикативність, яка становить визначальну ознаку ускладненості речення і проявляється в синтаксичній відокремленості, яка свій найбільш повний вияв знаходить у дієприкметникових і дієприслівникових зворотах, але відсутня в деяких різновидах речень з уточнювальним відокремленим членом: *Під Уманню, на міжнародній автомагістралі М-05 Київ – Одеса, відбулася акція протесту з вимогою внести зміни у законодавство України щодо встановлення та функціонування на вітчизняних автошляхах габаритно-вагового контролю* (Голос України, 13.02.2020, с. 10): уточнювальним членом речення слугує поширене словосполучення *на міжнародній автомагістралі М-05 Київ – Одеса*.

Напівпредикативність можлива тільки за наявності предикативності, без якої немає й самого речення. Напівпредикативність – це своєрідне продовження чи доповнення предикативності.

Напівпредикативність, чи додаткова предикативність, – це синтаксично несамостійна частина речення, яка сама по собі не утворює речення; вона можлива тільки на фоні і за наявності в реченні його предикативної структурної частини. Загальноусталеного визначення напівредикативності (чи додаткової предикативності) й дотепер немає; найбільше відповідають

цьому термінові тільки відокремлені члени речення.

Ускладнення простого речення неоднакове за характером і наслідками. Практично будь-який зворот чи навіть одиничний відокремлений дієприкметник, прикметник чи дієприслівник можна перетворити в підрядне речення. Таке перетворення породжує синонімічні конструкції, кожна з яких набуває певного стилістичного забарвлення, отже, такі конструкції відрізняються одна від одної не тільки синтаксично, але й функціонально, через що кожна з них стає об'єктом не тільки синтаксису, але й стилістики як особливої мовознавчої теорії і практики, які стосуються функціонування всіх мовних одиниць – від фонем (звуків) і до речень, текстів.

Можливість заміни мовного звороту підрядним реченням засвідчує змістову і функціональну близькість простого ускладненого речення і складного речення. У складному реченні наявні щонайменше дві предикативні частини, два певною мірою видозмінені прості речення. Прості ж ускладнені речення (на відміну від складних) – це речення з одним предикативним ядром, яке представлене присудком і підметом (у двоскладному реченні) або головним членом односкладною речення.

Напівпредикативні відокремлені члени речення підлягають тій же класифікації, що й невідокремлені: відокремлені й невідокремлені означення, такі ж прикладки, обставини й додатки. В усіх випадках відокремленням посилюється семантика відокремленої частини речення, що досягається видозміною її інтонації, яку прийнято називати *відокремленою*.

Ускладнення завжди призводить до розширення структури речення. Наявність у простому реченні хоча б одного відокремленого члена речення перетворює все речення в поширену конструкцію, напр.: *Не перебільшуючи, потрібно визнати цю низку дипломатичних установ...* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 8).

Звісно, оформленню напівпредикативності, закладеної в мовному звороті, сприяє не тільки сама лексика звороту, але також і його інтонування в структурі всього речення (з урахуванням позареченневої інтонації), пауза

чи паузи, якою (якими) відокремлена частина речення виділяється, відчленовується від її синтаксично основної частини. Як уже частково про це йшлося, термін *ускладнене речення* застосовується тільки до простого речення (чи предикативної частини складного речення). Просте речення завжди або непоширене (чи елементарне) за синтаксичною будовою (складається тільки з головних членів, навіть з одного головного члена), або поширене (у ньому наявний хоча б один другорядний член речення), або ускладнене. Ускладнене просте речення також виражає й певну модальність, яка слугує основою комунікативної класифікації цих структур. Модальність ускладненого речення найбільше виявляється в його розповідності, питальності чи спонукальності. Іншими словами, усяке просте ускладнене речення є або розповідним, або питальним, або спонукальним, виявляється в широкій градації, або членуванні, цих трьох основних комунікативних різновидів речення. Від власне предикативності, яка завжди втілюється в синтаксичній основі речення (в підметі і присудку двоскладного речення чи в єдиній або головній частині речення односкладного), напівпредикативність (додаткова предикативність) знаходить свій вияв у відокремленості, яка своєрідна граматично, своєю морфологічною формою, морфологічними значеннями і синтаксичною функцією, а також модальністю та інтонацією. Будь-який мовний зворот сам по собі не утворює речення, через що й не виступає структурою, яка здатна самостійно виконувати функцію комунікативної одиниці [33, с. 84–85].

Виразником і показником відокремленості чи невідокремленості може виступати одна тільки інтонація, пор.: *У чорних лісорубів, які досі відносно вільно почувались у лісах Лиманицини, на півночі Донеччини, схоже, попереду чорні дні* (Урядовий кур'єр, 06.12.2019, с. 20) – відокремлена уточнювальна обставина і *У чорних лісорубів, які досі відносно вільно почувались у лісах Лиманицини на півночі Донеччини, схоже, попереду чорні дні* (невідокремлена обставина): цей різновид речення – з невідокремленим рядом – тільки умовно може вважатися ускладненою конструкцією.

Термінові *просте ускладнене речення* найбільше відповідають речення з відокремленим членом речення. Однорідність членів речення значно меншою мірою створює ускладненість речення, бо, розгортаючи граматичну будову простого речення, однорідність лише кількісно розширює його у вимірах якогось одного члена і речення, але кардинально не змінює синтаксичної сутності. Ще більшою мірою це стосується синтаксично ізольованих елементів речення – вставних і вставлених одиниць, звертань.

В елементарному простому реченні не буває сполучника в його прямій функції. Просте елементарне речення зі сполучником завжди ускладнене, бо в ньому щонайменше два однорідні члени речення. Просте ускладнене речення посідає серединне, проміжне місце між простим елементарним реченням і складним реченням двоелементної синтаксичної будови.

Найтиповішою формою відокремлення слугує мовний зворот – дієприкметниковий, прислівниковий, дієприслівниковий. Його мінімальна структура утворюється щонайменше двома повнозначними словами і характеризується особливою відокремленою інтонацією. Мовний зворот – це завжди тільки один член речення, тобто елемент речення з однією синтаксичною функцією. Мовний зворот синтаксично підпорядкований одному з членів простого речення: дієприслівниковий зворот підпорядкований дієслівно-присудковому члену речення, а відокремлений прикметниковий зворот – субстантивованому члену і под. Відокремлення – це своєрідне розширення синтаксично основної частини речення. Як морфологічне явище мовний зворот – це поєднання слів із дієприкметником, прикметником чи дієприслівником у центрі.

Відокремлені й невідокремлені члени речення збігаються морфологічно, щоправда, тільки в своїй основній частині, або ж і повністю, якщо вони одиничні. Їх, отже, об'єднує спільність граматичних значень. Іншими словами, відмінність між відокремленими і невідокремленими другорядними членами речення некатегоріальна, не докорінно розрізнявальна, бо семантично, своїм лексичним значенням відокремлені й

невідокремлені члени речення ідентичні, однакові. Синтаксичне розрізнення між відокремленою і невідокремленою означеністю знаходить свій вияв у тому, що тільки відокремленим означенням виражається напівпредикативна властивість особи, предмета: таке означення – дієприкметникове чи прикметникове – може мати синтаксично залежні від нього слова.

В основу виділення відокремлених другорядних членів покладено семантико-синтаксичний принцип, бо відокремлюються лише такі члени речення, які так чи інакше пояснюють щось головне в реченні і синтаксично залежать від нього. Не менш істотна й інтонація відокремленості, пауза чи паузи при ній. Немає семантико-синтаксичної відокремленості без інтонаційної відокремленості. Між ними єдність і взаємодоповнюваність.

Невідокремлена частина простого ускладненого речення завжди граматично (передусім синтаксично) домінує, переважає в реченні. Це здебільшого не стосується семантичної домінанти невідокремленої частини речення, бо семантична (змістова) вагомість кожного з обох частин простого ускладненого речення – його предикативної і напівпредикативної частини – завжди конкретно залежить від внутрішньо- й зовнішньосинтаксичних умов буття й функціонування ускладненого речення. Внутрішньосинтаксичні чинники вживання ускладнених речень закладені в їхній лексико-семантичній будові, у словах і формах слів, із яких утворилось ускладнене просте речення. Тим часом зовнішньосинтаксичні чинники формування і вживання простих ускладнених речень належать до позамовних реалій, явищ: це мовний контекст, сусідство і пов'язаність ускладненого речення переважно з попереднім реченням чи конкретність ситуації мовлення, те життєве середовище, ті обставини, за яких стає можливим функціонування самого ускладненого простого речення. Внутрішньо- й зовнішньосинтаксичні фактори дозволяють формувати, сприймати й використовувати будь-яке речення конкретно, з цілком визначеною комунікативною метою.

Відокремлення в усному мовленні завжди зреалізовується у відокремлюваній інтонації, в паузах, тоді як у писемному мовленні

відокремлення позначається графічно, пунктуаційно – комою або тире. Якщо одного з цих знаків немає в записаному реченні, то немає й відокремлення, бо його не передбачив сам утворювач речення.

Кожне з явищ відокремлення завжди певним чином морфологічно оформлене, зумовлюється певними смисловими мотивами, комунікативно й стилістично зорієнтоване. Звісно, відокремлення одного чи більше членів речення простежується за певних конкретних мовленнєвих ситуацій і найменшою мірою не означає семантичного й синтаксичного відриву чи навіть послаблення зв'язку відокремленої частини речення з його граматично основною, невідокремленою частиною. Це лише її виділення – змістове, структурне та інтонаційне – в тому ж самому реченні. Відокремлені й невідокремлені члени речення як пояснювальні елементи речення однаково поєднуються граматично з пояснюваними елементами – членами речення – тим самим різновидом підрядного синтаксичного зв'язку.

Кожен окремий зворот мови – дієприкметниковий, прикметниковий, прикладковий чи дієприслівниковий – це тільки один член речення: відокремлене означення чи відокремлена обставина, які, отже, не підлягають членореченнєвому поділові і які прийнято аналізувати лише в двох вимірах: яким членом речення виступає увесь мовний зворот (чи окреме відокремлене слово) і яким є синтаксичний зв'язок (узгодженням, керуванням чи приляганням) між словами, що увійшли до складу певного звороту.

Відокремлені другорядні члени речення, на відміну від невідокремлених, через властиву їм ритміко-інтонаційну окремішність від синтаксично головної частини речення, через менш тісний зв'язок із нею, забезпечують собі відносну семантико-синтаксичну самостійність у реченні, яку прийнято кваліфікувати як *напівпредикативність* – напівпредикативність відокремленого другорядного члена речення, передусім відокремленого звороту. «Функції відокремлених звортів, які нашаровуються на основне предикативне відношення, основу якого складає зв'язок між підметом і присудком, кваліфікують як напівпредикативні» [21, с. 61].

Напівпредикативність, як уже зазначалося, – це поняття логічне й синтаксичне водночас. Закладена в напівпредикативності семантика доповнює зміст структурно основної частини речення, одночасно акцентуючи на власній сутності, тобто значенні й комунікативній важливості відокремлених другорядних членів речення – порівняно з невідокремленими другорядними членами. Ця відокремленість знаходить свій вияв в інтонаційному або пунктуаційному (при писемній реалізації) виділенні відокремленого члена речення. Порівняно з предикативністю напівпредикативність виступає синтаксично залежною категорією (членом речення), що не простежується в плані семантичному і функціональному (стилістичному), бо за цими ознаками обидві частини речення – предикативна й напівпредикативна – в їх конкретному й окремому застосуванні повинні кваліфікуватися, оцінюватися як рівноцінні: вони ж бо сукупно забезпечують вираження ускладненої думки засобами одного простого ускладненого речення. Це також засвідчується можливістю трансформації відокремленої ускладненої конструкції в іншу ускладнену синтаксичну побудову, але вже не відокремлену, а тільки в конструкцію з однорідними членами, пор.: *Харчування за принципом шведського столу після зимових канікул запровадили у шкільній їдальні загальноосвітнього навчального закладу № 9 міста Вінниці, **попередньо порадившись із батьками учнів*** (Голос України, 04.03.2020, с. 6) і *Харчування за принципом шведського столу після зимових канікул запровадили у шкільній їдальні загальноосвітнього навчального закладу № 9 міста Вінниці, але **попередньо порадилися із батьками учнів**; І ось блискавично народилась ідея створити пісню, **присвячену улюбленому місту*** (Голос України, 21.02.2020, с. 8) і *І ось блискавично народилась ідея створити пісню і **присвятити улюбленому місту*** (Голос України, 21.02.2020, с. 8).

Водночас структура речення може бути такою, у якій відокремленість не може бути замінена однорідністю; натомість цілком можлива заміна словесно окремої відокремленості чи кількаслівної відокремленості одним

простим підрядним реченням, напр.: *Село давно залишилося позаду, а дерева, схожі одне на одне, манили хлопців загадковим гіллям, хапаючи то за рукав, то за шапку* (Молодь України, 04.03.2020, с. 16). Це речення з поширеним відокремленим означенням (дієприкметниковим зворотом) і поширеною відокремленою обставиною (дієприслівниковим зворотом), пор.: *Село давно залишилося позаду, а дерева, які були схожі одне на одне, манили хлопців загадковим гіллям, хоч і хапали їх то за рукав, то за шапку*. У дієприкметниковому звороті – *схожі одне на одне* – суб'єкт дії стану інший, ніж у синтаксично основній, предикативній частині речення; цим і унеможлиблюється заміна напівпредикативної форми однорідністю, однорідною формою.

Уже з поданих прикладів перебудови речень випливає, що кожен із варіантів речення того самого змісту криє в собі певну структурну і семантико-стилістичну особливість; близькість у цих вимірах обох типів речень – з відокремленим зворотом чи з підрядним реченням – засвідчує неабияку семантико-комунікативну самостійність відокремлених членів речення (порівняно з невідокремленими), бо відокремлення завжди супроводжується додатковим семантичним навантаженням, яке створюється, зокрема, відсутністю менш тісного зв'язку другорядного відокремленого члена речення з його головним словом, членом речення, переважно з присудком або з підметом. Кожен із відокремлених членів речення більш чи менш необов'язковий для конкретного окремого речення, факультативний, бо і без відокремленого елемента речення збережеться, структурно не зруйнується, але за такої умови виявиться семантично збідненим, нерідко недовершеним, не матиме належної конкретності, що засвідчується будь-яким прикладом речення з відокремленою і невідокремленою частиною, пор.: *Із реформою децентралізації, розробленою разом із міжнародними партнерами України на успішних прикладах Німеччини, Франції, Італії та низки інших країн ЄС, наші громади отримали унікальний шанс кардинально змінити свій уклад* (Голос України, 03.03.2020, с. 4) і *Із*

реформою децентралізації наші громади отримали унікальний шанс кардинально змінити свій уклад; Наставники працюють на волонтерських засадах, не отримуючи коштів за піклування про своїх підопічних та відвідуючи їх не рідше, ніж раз на тиждень (Голос України, 14.02.2020, с. 9) і *Наставники працюють на волонтерських засадах*.

Звісно, варіантність структур без відокремленого елемента у функції прикладки, додатка чи уточнювального члена речення може виявитися менш природною, навіть і менш адекватною за змістом, подекуди й помітно деформованою, пор.: *Якщо, скажімо, хірург має можливість практикувати, то вчений – фахівець із неклінічних дисциплін – виживає лише завдяки викладанню* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 16) – відокремлена прикладка; пор.: *будучи фахівцем із неклінічних дисциплін; який є фахівцем із неклінічних дисциплін; на правах фахівця із неклінічних дисциплін* і под., але кожен із цих варіантів має свою неповторну ідентичність, відмінну структуру і стилістичну індивідуальність. Або: *Окрім засухи, серйозно впливають на стан водних ресурсів краю ще й самі користувачі* (Голос України, 05.03.2020, с. 19): будь-яка перебудова цього речення, заміна в ньому відокремленого додатка взагалі зруйнувала б усе речення, семантично й стилістично виявилася б недоречною. Отже, кожне з речень, незалежно від його різнотипного, але синтаксично нормативного оформлення, завжди слугує засобом вираження певної думки. Звідси впливає такий ніби парадоксальний висновок-оцінка: конкретне речення будь-якої форми – це продукт індивідуальної мовленнєво-синтаксичної творчості, у якій зреалізовується вже щось наявне й усталене у всенародній мові.

Як уже йшлося, при відокремленні послаблюється синтаксичний зв'язок відокремленого члена речення з тим членом речення, який пояснюється відокремленим членом. Унаслідок цього посилюється семантична важливість самого відокремленого другорядного члена речення.

Для повнішого збагнення проблеми відокремлення членів речення дуже важливо розрізняти такі чинники їхньої зумовленості, як *умови*

відокремлення і *причини* відокремлення [13, с. 59–60]. Умови відокремлення – це загалом інтонація відокремлених членів (мелодика, паузи, ритм, логічний наголос), позиція (місце) відокремленого елемента в синтаксично основній частині речення, наявність чи відсутність пояснювального слова (слів) при тому члені речення, якого стосується відокремлений член речення; це також частиномовна належність синтаксично основного слова, пояснюваного відокремленим членом речення. Наприклад, особовий займенник у функції пояснюваного слова завжди спричиняється до відокремлення синтаксично залежного члена речення, як-от: *Отакий він, Ігор Шамо, народний артист України, лауреат Шевченківської премії, Митець з великої літери* (Голос України, 21.02.2020, с. 8); так само: *Отакий Ігор Шамо, він народний артист України, лауреат Шевченківської премії, Митець з великої літери*; але: *Блогер, головний редактор вінницького тижневика, Вадим Павлов добре знається на людях* (Голос України, 25.02.2020, с. 11) – відокремлення виправдане, але необов'язкове і *Блогер, головний редактор вінницького тижневика Вадим Павлов добре знається на людях* (відокремлення немає). Отже, відокремлення можливе тоді, коли логічно виділяється цей член речення. Відокремленню в писемному мовленні сприяє також наявність у реченні двох чи більше відокремлених членів речення; за будь-яких умов відокремлюється дієприслівниковий зворот. Жодна з названих умов відокремлення не може вважатися універсальною, тобто обов'язковою для всіх випадків відокремлення.

Що ж до причин відокремлення другорядних членів речення, то визначальна серед них полягає в тому, щоб мовець, пишучи або висловлюючись усно, міг за допомогою відокремлення актуалізувати виділити, посилити ту частину речення, яка відокремлюється. Проілюструємо це явище, вдаючись до синонімічних конструкцій із відокремленою і невідокремленою частинами речення, пор.: 1) *На кошти, надані для реалізації проєкту, мають закупити форму для учасників патрулювання і квадрокоптер, щоб спостерігати за шляхами пересування*

зловмисників (Урядовий кур'єр, 06.12.2019, с. 20); 2) *На надані для реалізації проєкту* кошти мають закупити форму для учасників патрулювання і квадрокоптер, щоб спостерігати за шляхами пересування зловмисників; 3) *На кошти, які надано для реалізації проєкту*, мають закупити форму для учасників патрулювання і квадрокоптер, щоб спостерігати за шляхами пересування зловмисників. У першому реченні – звичайна напівпредикативність, у другому – послаблена, мінімальна напівпредикативність, у третьому – предикативність. Усі три речення об'єднані спільним змістом, розповідною інформативністю, але різняться синтаксично (перші два речення – це прості ускладнені конструкції), третє – складнопідрядне; перші два речення економніші, бо меншою кількістю слів передають ту саму інформацію. Усі три речення стилістично індивідуалізовані, позначені деякою функціональною своєрідністю.

Просте речення з будь-яким відокремленим зворотом чи з окремим відокремленим членом речення завжди двокомпонентне: один його компонент – це предикативна й синтаксично основна частина речення (з підмета й присудка або з головного дієслівного члена односкладного речення) і другий компонент таких речень – це сам зворот або ж одиничний відокремлений член речення. Іншими словами, мовний зворот – це завжди синтаксично відокремлений елемент у структурі простого речення, це тільки один другорядний поширений член речення, його напівпредикативна одиниця, це ніби другий, несамостійний предикат.

Кожен зі зворотів уміщує певну частину тієї інформації, яка зосереджена в усьому простому ускладненому реченні. Обсяг такої інформації зумовлюється певною конкретною комунікативною потребою, втілюється в усіх словах, із яких утворилось усе речення. Немає, звісно, однослівних зворотів. Мінімальний склад звороту – двослівність, наявність у ньому двох повнозначних слів. Синтаксично стрижневим словом у мовному звороті є дієприкметник, прикметник або дієприслівник, який доповнюється чи уточнюється залежними від нього словами.

Дієприкметники й дієприслівники – це міжчастиномовні форми, і цим найбільше визначається своєрідність їхньої семантики, синтаксична спроможність й комунікативно-стилістична своєрідність.

Узагальнимо, що засобами відокремлення слів і мовних зворотів слугують:

1) *інтонація*, тобто рух голосу у вимові; цей рух полягає в підвищенні й пониженні голосу, його тону, тональності; інтонація відокремлення в усному мовленні – це найчастіше інтонація розповідності в її різних формах і виявах; рідше це інтонація питальності (власне питальності, перепитуваності і под.) і спонукальності (наказовості, прохання, закличності, побажання тощо). Своєрідним елементом інтонації виступає акцентуація відокремлених членів речення, яка полягає в набутті ними логічного наголосу і, отже, додаткового комунікативного звучання, виділення відокремленої частини речення; також і темп вимови відокремленого звороту чи одиничного слова, тобто ступінь його вимовної швидкості, розгортання, яке вимірюється кількістю наголошуваних складів на секунду;

2) *інверсія* відокремленої частини речення в усьому складі простого речення, тобто таке його розміщення в реченні, яке для речення менш стандартне, пор.: *Спільна група крові дозволяла нам перебувати в системі донорства – ідейного, ціннісного, енергетичного* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 1) і *Спільна група крові дозволяла нам перебувати в системі ідейного, ціннісного, енергетичного донорства*. Спостерігаємо порушення звичайного порядку слів (перший приклад), інверсію, зумовлену логічною й стилістичною причинами. Це значеннєво та функціонально виділяє відокремлення в структурі речення.

Інверсія в реченні, пов'язана з відокремленням, являє собою відхилення від найбільш звичайного і звичного розміщення відокремленого в реченні елемента, який може займати різну позицію стосовно пояснюваного слова; найчастіше це постпозиція, рідше – препозиція чи інтерпозиція в синтаксично-основній частині. Стилiстична функція інверсії відокремлених

одиниць досить прозора: інверсія об'єктивно спонукає читача-слухача до того, щоб він звернув увагу на відокремлювану частину речення, отже, й на відокремлювану частину висловлюваної думки; це той штрих у мовленні, який комунікативно активізований; відокремленням відтінюється, посилюється зміст відокремленої частини речення, його самостійність, важливість, що, зрештою, й становить ту розумово-мовленнєву сутність, яку прийнято називати *напівпредикативністю*.

Не маючи відносно самостійного комунікативного буття на рівні окремого речення, мовний зворот (дієприкметниковий, прикметниковий чи дієприслівниковий) усе ж зберігає значну семантико-синтаксичну автономність, що й забезпечує можливість його перетворення в підрядне речення. Це ж стосується й одиничного відокремленого дієприслівника чи дієприкметника, але не стосується одиничного відокремленого означення, вираженого прикметником зі значенням постійної ознаки. Прикметник позбавлений дієслівності, але не позбавлений здатності синтаксично підпорядковувати собі іменник чи субстантивоване слово (див. другий приклад): *Свого часу за добрих газд була побудована унікальна система водозабору, заживлена з русла річки Серет* (Голос України, 03.03.2020, с. 4); пор.: *Свого часу за добрих газд була побудована унікальна система водозабору, яка заживлена з русла річки Серет; ...Талановитий пейзажист, майстер натюрморту, він також працював в історичному і портретному жанрах* (Молодь України, 25.02.2020, с. 7); пор.: *будучи талановитим пейзажистом, майстром натюрморту, він також працював в історичному і портретному жанрах; він також працював в історичному і портретному жанрах, бо був талановитим пейзажистом, майстром натюрморту; А також порушила проблемні питання для бізнесу, наголошуючи, що підприємцям потрібне спрощення для ефективної роботи* (Голос України, 15.02.2020, с. 3); пор.: *А також порушила проблемні питання для бізнесу, коли наголосила, що підприємцям потрібне спрощення для ефективної роботи; А також порушила проблемні питання для бізнесу і*

наголосила, що підприємцям потрібне спрощення для ефективної роботи.

За семантичними й граматичними, переважно синтаксичними, ознаками відокремлені члени речення бувають двох основних груп: *підрядні* відокремлені члени речення (означення, прикладки, обставини, додатки) і *уточнювальні* відокремлені члени речення. Отже, відокремлення в синтаксисі – явище різнопланове, різноструктурне й різнофункціональне.

Синтаксично ускладнене речення – це не категоріально новий різновид речення, яким слугує кожне просте чи складне речення. Ускладненість речення реалізується лише в структурі простого речення як окремої комунікативної одиниці чи як предикативної частини складного речення. Інакше кажучи, ускладненість – це завжди своєрідний синтаксичний різновид простого речення, це монопредикативна (однопредикативна) комунікативна одиниця – порівняно з дво- і поліпредикативною одиницею, що нею виступає складне речення. В ускладненому простому реченні лише одне предикативне ядро, у складному реченні таких ядер щонайменше два.

Раціональним видається, отже, таке визначення відокремленої одиниці, запропоноване П. С. Дудиком: «відокремленим називається такий другорядний член речення, який реалізується своєрідною відокремленою інтонацією і використовується в мовленні для посилення, пояснення чи уточнення властивої йому семантики» [33, с. 96].

Морфологічне оформлення, семантика, синтаксичне вираження і стилістичні функції відокремлених другорядних членів речення різні, а отже, й неоднакові їхні різновиди, групи.

1.2 З історії вивчення відокремлених членів речення

Науково-теоретичне вивчення відокремленості як особливого лінгвосинтаксичного явища більш-менш системно розпочалося в русистиці з двадцятих років XIX ст. Його започаткував М. Греч у своїй «Практической русской грамматике» [26], продовжили О. Х. Востоков («Русская грамматика по начертанию его же сокращенной грамматики полное изложение» [23]),

Ф. І. Буслаєв («Историческая грамматика русского языка» [10] та ін.

Ті мовні одиниці, які наразі кваліфікують як відокремлені, М. Греч трактував як *скорочені варіанти підрядних речень*: це слова і сполучення слів, які семантично й граматично можна розгорнути в підрядні речення. Це мовні звороти з дієприкметником чи дієприслівником у центрі або окремий дієприкметник чи дієприслівник [26, с. 224]. Майже так само (*скорочені підрядні речення*) називали відокремлені звороти і О. Х. Востоков та Ф. І. Буслаєв. Останній також доводив, що мовні звороти можна розгорнути в підрядні речення і демонстрував це прикладом: *Человек, **принесший пользу отечеству**, достоин уважения; пор.: Человек, **который принес пользу отечеству**, достоин уважения* [23; 10].

Дослідник О. О. Потебня, не вдаючись до порівнянь і аналізу згаданих синтаксичних конструкцій, вважає, що схожі за певною ознакою мовні факти не створюють основи для того, щоб вести мову про так звані *скорочені підрядні речення*. Загалом цей термін незручний [69, с. 122]. Або «...дієприкметник ближче до дієслова, ніж іменник і прикметник; однак ця близькість не сягає тотожності з особовим дієсловом» [69, с. 123]. Автор вдався, зокрема, до семантично синонімічних конструкцій з тим самим прикметником *босая*, але водночас конструкцій із різною синтаксичною функцією цього прикметника: ***Босая** девица вышла на мороз* (означення); *Девица, **босая**, вышла на мороз* (прикладка), що не відповідає сучасному трактуванню цього явища: *босая* в цьому реченні – одиничне відокремлене означення; *Девица вышла **босая** на мороз*: «атрибут в сказуемом» (с. 122). Проте переконливою видається така висновкова думка вченого: «означення і прикладка виражають ознаки, вже наявні у визначеному раніше, ніж виникає дія; атрибут у присудку є ознакою, яка виникає разом з дією або через неї» [69, с. 122]. О. О. Потебня звернув також увагу на функціональну зорієнтованість відокремленого обставинного й означального члена речення: кожен-бо з них виділяється з-поміж інших членів речення семантично, отже, висловлюючись у сучасних вимірах, також і комунікативно. О. О. Потебня,

отже, дотримується погляду на відокремлені члени речення як на скорочені підрядні речення, для нього це тільки члени речення, а не окремі речення, що загалом відповідає сучасному розумінню одного з явищ відокремлення.

Створив і вперше ввів до наукового обігу термін *відокремлені члени речення* О. М. Пешковський у класичній праці «Русский синтаксис в научном освещении» [67]. Сутність відокремлення полягає в інтонаційному виділенні відокремленого другорядного члена речення, в його уподібненні «щодо мелодії і ритму і паралельно – щодо зв'язків своїх з навколишніми членами в окремому підрядному реченні» [67, с. 378]. Як зазначає Н. С. Валгіна, О. М. Пешковський у визначенні й трактуванні відокремлених членів речення зосередився в основному на їхній інтонації, ритміці – як начебто визначальній ознаці відокремлених членів речення, через що недооцінив властивої їм семантичної і синтаксичної сутності, бо найголовніше для відокремлених членів речення – це їхня семантична ускладненість, навантаженість і – на цій основі – особлива повідомлювано-комунікативна функція [13, с. 59]. Усе ж О. М. Пешковський докладно схарактеризував різні види відокремлених членів речення, визначив загальні й часткові умови відокремлення членів речення, вперше створив для них ті синтаксичні найменування, якими повсюдно ми послуговуємось і дотепер: *відокремлені означення, відокремлені прикладки, відокремлені обставини* і под. О. М. Пешковський визначив і схарактеризував відокремлені члени речення за своєрідністю їхнього морфологічного вираження, розрізняючи на цій основі відокремлений прикметник, керований іменник, відокремлений дієприслівник, приіменникову порівняльну форму, відокремлений прилеглий член речення і под. Як бачимо, унесок О. М. Пешковського в проблему відокремленості незаперечний. Він створив досить новаторську теорію відокремлених другорядних членів речення, якою загалом ми послуговуємося й дотепер; сприяв повному забуттю вчення про скорочені підрядні речення; визначив своєрідність вимови мовних відокремлених форм, їхню ритмомелодіку, як начебто визначальну рису; частково описав

своєрідність семантики відокремлення; широко описав відокремлені другорядні члени речення в контексті стилістично співвідносних із ними синонімічних конструкцій. О. М. Пешковський вважає, що відокремлені члени речення становлять менш складні конструкції, ніж паралельні їм підрядні речення. Класифікація відокремлених явищ у О. М. Пешковського загалом морфологічна, а не синтаксична, що вже доводиться самими найменуваннями встановлених ним різновидів відокремлення, як-от: *відокремлений керований іменник...*, *відокремлений прикметник...*, *відокремлені прилягаючі члени: відокремлений прислівник, відокремлений дієприслівник, відокремлена присубстантивна порівняльна форма*. Водночас саме визначення другорядності, запропоноване дослідником, загалом синтаксичне: «Відокремленим другорядним членом називається другорядний член, який уподібнився... окремому підрядному реченню» [67, с. 416]. Таку концепцію відокремленості згодом синтаксизовано, збагачено власне синтаксичними термінами (відокремлення не прикметників, дієприкметників і т. д., а відокремлення означень, прикладок і под.), і в такій видозміні теорія і практика відокремлення увійшла до сучасного вжитку – власне наукового і науково-методичного.

Що ж до О. О. Шахматова, то він спеціально не розглядав проблеми відокремленості. У його класичному «Синтаксисе русского языка» [84] натрапляємо лише на деякі важливі зауваження про явище відокремлення (терміна *відокремлені члени речення* автор не вживав). О. О. Шахматов, зокрема, зауважує: «...дієприкметники, унаслідок своєї дієслівності і позначуваної ними активної ознаки, могли зв'язуватися предикативно з підметом при всякому взагалі дієслові» [84, с. 45]; автор стисло характеризує предикативність дієприслівника як *другорядний присудок*, бо дієприслівник «позначає час співвідносно з часом, який виражається... присудком» [84, с. 45]. У реченні *Думая так, мне казалось...* дієприслівник виступає «додатковим другорядним присудком» [84, с. 46], «підрядним присудком лише при присудкові, вираженому тільки дієсловом повного змісту» [84,

с. 229]; або «дієприслівником називаємо тільки такий дієприслівник, який вживається у формі *другорядного...* присудка» [84, с. 471]: *Умившись, приходите к нам* [84, с. 472]. Утрачаючи предикативний зв'язок з підметом, дієприслівник стає прислівником із функцією обставини. Отже, О. О. Шахматов, на відміну від О. М. Пешковського, хоч і суттєво, проте лиш епізодично торкнувся проблеми відокремлення членів речення, зовсім не послуговувався термінами *відокремлення, відокремлені другорядні члени речення*. Зрештою, О. О. Шахматов не розглядає відокремлені члени речення як особливі синтаксичні категорії, не з'ясовує, чим так звані відокремлені члени речення відрізняються від невідокремлених, обходить увагою відокремлення прикладок. Водночас учений умотивовує таку ознаку відокремленості, як її предикативність.

Обидва поняття-терміни – *відокремлення, відокремлені другорядні члени речення* – уже в 30-ті рр ХХ ст. увійшли майже до загального вжитку, до наукового обігу, до вишівського і шкільного викладання. Вже тоді реалізувався намір О. М. Пешковського: «Дати для школи що-небудь, щоб пояснити розділові знаки».

Учення про синтаксичну відокремленість особливо розгорнулось із 30-х рр. ХХ ст. В основних своїх виявах воно однотипне, бо до відокремленості почали відносити як власне відокремлені другорядні члени речення, так і уточнювальні відокремлені слова і сполучення слів у функції не тільки другорядних членів речення, але й деяких різновидів присудка. Зрештою, мало хто із синтаксистів не вніс деяких елементів нового в тлумачення синтаксичної відокремленості, не збагатив цю ланку теорії новими думками, мовними прикладами. Це, зокрема, такі дослідники а) російської мови: Н. Н. Арват, Н. Д. Арутюнова, О. С. Ахманова, В. В. Вабайцева, В. А. Белошапкова, Л. А. Булаховський, Н. С. Валгіна, Г. В. Валимова, В. В. Виноградов, Є. М. Галкина-Федорук, Г. О. Золотова, В. І. Кононенко, Є. В. Кротевич, П. А. екант, В. М. Мигирін, А. Ф. Прияткіна, П. І. Распопов, Д. Е. Розенталь, А. Г. Руднев (цьому вченому належить

перший у русистиці навчальний посібник «Синтаксис осложненного предложения» (1959), у якому досить ґрунтовно розглядаються відокремлені члени речення в російській мові, висвітлюється теорія цієї проблеми), О. Б. Сиротинина, К. С. Скобликова, А. К. Федоров, А. І. Шапиро, Н. Ю. Шведова, Д. Н. Шмелев та ін.; б) дослідники української мови: І. К. Білодід, Л. А. Булаховський, В. С. Ващенко, І. Р. Вихованець, А. П. Грищенко, В. О. Горпинич, В. Д. Горяний, Н. В. Гуйванюк, Н. Л. Іваницька, Л. О. Кадомцева, М. У. Каранська, А. Г. Кващук, М. Ф. Кобилянська, А. М. Коць, Є. В. Кротевич, Б. М. Кулик, І. К. Кучеренко, В. В. Лобода, А. П. Медушевський, О. С. Мельничук, О. М. Пархоменко, М. Я. Плющ, І. І. Слинько, І. І. Чередниченко та ін.

Усе ж проблемою відокремлення в русистиці чи не найбільше займалися О. Г. Руднев («Синтаксис осложненного предложения» [73], і А. Ф. Прияткіна («Русский язык. Синтаксис осложненного предложения» [70]). О. Г. Руднев трактує явища синтаксичного відокремлення в традиційному плані, ураховуючи потреби вишівського й шкільного викладання російської мови, тоді як А. Ф. Прияткіна висвітлює проблематику відокремлення по-іншому, не меншою мірою ґрунтовно, однак без скільки-небудь значного врахування потреб викладання теорії і практики відокремлених членів речення у вишівському і шкільному курсах російської мови. Це засвідчують навіть найменування параграфів I розділу: *Осложненное предложение в синтаксической системе русского языка; Проблема определения осложненного предложения.; Синтаксический и семантический аспекты осложненного предложения..; Признаки осложненного предложения..; Осложненное и элементарное предложения..; Принципы строения осложненного предложения..; Дополнительная предикативность..; Прямая и косвенная дополнительная предикативность...* [70, с. 145].

Більшість українських дослідників цієї проблеми вважають, що в явищі відокремлення йдеться не про особливі морфологічні й синтаксичні ознаки

другорядних членів речення, а про набуття відокремленими другорядними членами додаткової значеннєво-функціональної вагомості.

1.3 Висновки до розділу 1

Дослідження відокремленості – процес давній, тривалий, традиційний і усталений у синтаксичній теорії. Будь-яке відокремлення вміщує додатковий зміст повідомлення, що його передає вся реченнєва структура.

Відокремити якесь сполучення слів чи окреме слово в реченні означає своєрідно виділити його з-поміж інших частин речення за допомогою інтонації, паузи (усне мовлення) та розділових знаків – ком, тире (писемне мовлення). Відокремленням завжди посилюють зміст тієї частини речення, яку відокремлюють. Воно надає їй більшої комунікативної значущості, посилює, уточнює відповідну семантику явища, предмета чи обставин, а, посилюючи важливість змісту синтаксично другорядної частини речення, синхронно употужнює зміст усього простого ускладненого речення.

При відокремленні активізується змістовий і синтаксичний зв'язок між залежною і пояснюваною частинами простого ускладненого речення. Підпорядкована частина речення – це дієприкметниковий, дієприслівниковий, прикметниковий зворот або відокремлене повнозначне слово (часто в поєднанні зі службовим словом), яке не утворює звороту. Пояснюваним же відрізком речення слугує синтаксично основна частина речення, його власне предикативна частина.

У явищі відокремлення виділяють два основних аспекти: 1) напівпредикативні відокремлені члени речення у формі мовних зворотів (дієприкметникових і под.) чи одиничних дієприкметників і 2) уточнювальні другорядні сполучення слів чи окремі слова.

Ускладнення простого речення неоднакове за характером і наслідками. Будь-який зворот чи одиничне відокремлення можна перетворити в підрядне речення. Таке перетворення породжує синонімічні конструкції, кожна з яких набуває певного стилістичного забарвлення. Ці конструкції різняться

здебільшого не лише синтаксично, а й функціонально, через що кожна з них стає об'єктом не тільки синтаксису, але й стилістики як вершини мовознавчих розділів у плані теорії та практики.

Науково-лінгвістичне вивчення відокремленості як особливого явища в граматичній будові мови розпочалось у русистиці з двадцятих років XIX ст. Його започаткував М. Греч у своїй «Практической русской грамматике», продовжили О. Х. Востоков, Ф. І. Буслаєв, О. М. Пешковський та ін.

Термін «відокремлені члени речення» до наукового обігу ввів О. М. Пешковський у класичній праці «Русский синтаксис в научном освещении». Він створив також досить новаторську теорію відокремлених другорядних членів речення, якою загалом ми послуговуємося й донині, визначив своєрідність вимови відокремлених форм, їхню ритмомелодику, описав своєрідність семантики відокремлення і взаємодію відокремлених другорядних членів речення зі стилістично співвідносними синонімічними конструкціями.

Дослідження русистів продовжили й розвинули україністи І. К. Білодід, Л. А. Булаховський, В. С. Ващенко, І. Р. Вихованець, А. П. Грищенко, Н. В. Гуйванюк, Н. Л. Іваницька, М. У. Каранська, А. Г. Кващук та ін. Усі дослідники цієї проблеми одностайні в тому, що стрижневим семантико-стилістичним критерієм відокремлення другорядних членів речення слугує додаткова значеннево-функціональна вагомість, а не особливі морфолого-синтаксичні ознаки.

Розділ 2

СТРУКТУРНО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕЧЕНЬ ІЗ ВІДОКРЕМЛЕНИМИ ЧЛЕНАМИ В МОВІ СУЧАСНИХ ДРУКОВАНИХ ЗМІ

2.1 Відокремлення означень

Унаслідок особливого мисленнєво-мовленнєвого виділення означень формується такий різновид другорядних членів речення, як *відокремлені означення*. О. О. Потебня трактував їх як *скорочені підрядні речення*. О. М. Пешковський розмежовував відокремлені означення за морфологічною ознакою – за їхньою частиномовною належністю: такі, що виражені власне прикметником чи дієприкметником – одиничним або ж у поєднанні із залежним словом.

Відокремлені означення бувають кількох типів, кожен із яких має свою неповторну своєрідність – семантичну, структурну й інтонаційну, а за писемної реалізації також і пунктуаційну, бо при відокремлених означеннях використовуються саме такі, а не інші розділові знаки: їх вибір продиктовано тим, яке саме означення відокремлюється, яка його структура, інтонація і яке місце посіло означення в структурі речення.

Відокремлені означення неоднотипні, виражаються по-різному, через що й підлягають диференційованому, окремому розглядові. Основні їхні структурно-семантичні різновиди такі: *узгоджені відокремлені означення*, кожне з яких виражене одиничним дієприкметником, прикметником або ж дієприкметниковим чи прикметниковим зворотом, і *неузгоджені відокремлені означення*, які найчастіше виражаються іменниково-прийменниковою конструкцією.

Найбільш типове й частотне вираження відокремлених означень морфологічно представлене дієприкметниками й прикметниками, які об'єднані загалом спільним семантико-синтаксичним і функціональним полем, тобто спільною системою форм із характерними для них функціями;

їх також об'єднує спільна якісна ознака предметності, загалом і парадигматична спільність, утілювана в морфологічних значеннях і формах роду, числа й відмінка; вони пов'язані визначальною синтаксичною спільністю, бо найчастіше однаково можуть уживатись у реченні як звичайне означення, предикативне означення чи як предикат з означальною семантикою; майже однаково поєднуються вони з іншими словами із синтаксично залежною і незалежною функцією; спільною категоріальною сутністю дієприкметників і прикметників слугує таке загальне значення, як атрибутивність, означальність (означуваність) [33, с. 99].

До основних груп відокремлення означень належать такі: а) відокремлення узгоджених прикметникових означень (одиничних, дво- і кількоаслівних); б) відокремлення неузгоджених означень; в) відокремлення прикметникових зворотів; г) відокремлення дієприкметників і дієприкметникових зворотів.

Мовні означальні звороти (дієприкметникові, прикметникові), з одного боку, і відповідні їм означальні речення, з другого, становлять еквівалентні, тобто взаємозамінні семантико-функціональні конструкції; це також стосується дієприслівникових зворотів і відповідних їм обставинних підрядних речень. Названі синтаксичні утворення – семантичне, структурне й стилістичне багатство мови. Практично кожен із названих зворотів, як і одиничні дієприкметник, прикметник чи дієприслівник, можна замінити відповідним підрядним реченням.

2.1.1 Відокремлення узгоджених прикметникових означень

Семантико-стилістична специфіка прикметника полягає в тому, що він виражає ознаки певної реалії – особи, предмета чи поняття, слугує назвою атрибута у внутрішньограматичній структурі речення. Прикметник – це номінація якості ознаки, яка властива кому-небудь або чому-небудь. Як синтаксична й комунікативна одиниця прикметник здебільшого самотійно не вживається, а завжди потребує сполучуваності з іменником чи

субстантивованим словом, реалізуючи при цьому властиву йому означальну функцію. З погляду синтаксичного – це або функція звичайного означення (*Настали короткі й холодні дні*), або означально-присудкова функція (*Дні короткі й холодні*), або напівпредикативна функція, яка реалізується в одиничному відокремленому прикметникові (непоширеному відокремленому означенні) чи в прикметниковому звороті (у поширеному відокремленому означенні), напр.: *Настали дні, короткі й холодні; Настали дні, короткі й холодні зранку й до вечора.*

Загалом відокремлюватися може як одне прикметникове означення, так і два та більше. Найактивніше в мові української преси сьогодення функціонують такі різновиди відокремлень:

1. Одиничне, дво- чи кількаслівне прикметникове означення, яким пояснюється, характеризується особовий займенник – незалежно від того, чи прикметник (прикметник із залежними словами) стоїть після займенника (у постпозиції), чи перед ним (у препозиції): *Не за віком серйозні, вони випромінюють силу і ніжність, біль пережитого і рішучість* (Голос України, 12.02.2020, с. 10); *Вони, високопрофесійні люди у техніці й бізнесі, не можуть зрозуміти, як таке коїться у цивілізованій державі* (Урядовий кур'єр, 06.12.2019, с. 7). Обов'язковість відокремлення узгоджених означень при особових займенниках (пояснювальних словах) зумовлюється неконкретністю семантики особових займенників, синтаксичною несполучуваністю, неузгодженістю з ними означень в усіх можливих категоріях, формах. У поданих реченнях займенник *вони* набув певної конкретності, індивідуалізувався, бо став позначати не будь-кого, а когось конкретно; його значення уточнилось, актуалізувалось, тобто відокремилось.

2. Два чи більше узгоджених прикметникових означень (або тільки одне таке означення), які відокремлюються й позначаються комою (чи тире, якщо зацентовано на значеннєвій важливості відокремлених означень) у позиції після пояснюваного слова і за умови, якщо й перед пояснюваним словом наявне узгоджене означення: *Небайдужі вінничани, чужі, але*

людяні, допомогли повернутися до нормального життя (Голос України, 25.02.2020, с. 6); *Цьогорічна зима, аномально тепла, безсніжна, негативно позначилася на формуванні водопілля* (Голос України, 22.02.2020, с. 10); *Відкрила її власними, як кажуть, іще теплими, поетичними рядками про те, що «сірість під ранжир шикуює всіх»* (Урядовий кур'єр, 14.12.2019, с. 6); *Ті, хто прожив усе свідоме життя в цій країні, переповнені незабутніми враженнями й особливим досвідом – подекуди радісним, а здебільшого – сумним* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 2); *Доти я вже могла розпізнати в ньому справжнього чоловіка – мужнього, надійного* (Урядовий кур'єр, 28.12.2019, с. 6); *З допомогою реформ політики намагаються адаптувати пенсійну систему до різних змін – демографічних, економічних, соціальних, культурних* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 12).

3. Прикметникове означення, яке відірване від пояснюваного (означуваного) слова іншим чи іншими словами (найчастіше – це дієслово-присудок); таке відокремлене означення однаково може вживатися після і перед пояснюваним словом: *І ти головою розумієш, що пластична операція зі зміни облич, проста й відпрацьована, поступається перед тривалим й еволюційним процесом зміни мозку й органів травлення* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 2); *Попід стрімкими кручами, запінена, мчала на південь річка* (Вінниччина, 20.11.2019, с. 5).

Зрідка в цій же мовленнєвій ситуації натрапляємо на відокремлення таким пунктуаційним знаком, як тире: *Весняні підсніжники – легкі, білосніжні – повідомляють про пробудження природи* (Голос України, 27.02.2020, с. 11). У такий спосіб створюють особливу тональність фрази, логічно-емоційний центр якої припадає на відокремлене означення, яке при цьому максимально активізується.

Спостережено, що в мові української преси другого десятиріччя ХХІ ст. прикметникове відокремлене означення може ускладнюватися:

а) порівнянням: *Це корисна творча праця, потрібна, як хліб, як вода* (Голос України, 19.05.2019, с. 4);

б) модально-видільними частками, вказівно-відносними займенниками: *ще, ще й, вже, вже й, і передусім, насамперед, ось, зокрема, хай навіть і* тощо: *Однак переконана, що підходити до таких рішень треба зважено, прорахувати всі «за» і «проти», зокрема економічні, кадрові та інші* (Урядовий кур'єр, 11.12.2019, с. 5); *Я розумію медичну реформу як інвестицію – насамперед інтелектуальну, а потім – економічну* (Голос України, 27.02.2020, с. 13).

2.1.2 Відокремлення неузгоджених означень

Кожне з неузгоджених означень поєднується з означуваним словом (членом речення) підрядним зв'язком: або керуванням – якщо синтаксично залежне слово є змінюваним, або підрядним зв'язком прилягання – за умови морфологічної незмінності синтаксично залежного слова.

Найчастіше неузгодженим означенням виступає змінюваний іменник (подекуди субстантивоване слово) в непрямому відмінку або непрямий відмінок незмінного повнозначного слова. Рідше цю саму функцію виконує інфінітив. У писемному мовленні неузгоджене означення, як і узгоджене, виділяється комою, зрідка – тире.

Спостережено, що в мові сучасної української преси відокремлюються здебільшого:

1. Неузгоджені означення, якими характеризується власна чи загальна назва або ж особовий займенник: *Кадровий офіцер американської армії, держчиновник, дипломат, Вільям Тейлор протягом кількох десятиліть пройшов шлях крізь війни та їхні наслідки* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 1); *Також його [борця Семена Новікова – Л. Ф.] особистий наставник – Юрій Тимченко – став найкращим тренером лютого* (Голос України, 05.03.2020, с. 24); *Модератор круглого столу – головний науковий співробітник Інституту законодавства, д.е.н. Валерій Сергієнко – зробив огляд наявного стану енергоефективності та енергозбереження в Україні порівняно з іншими країнами* (Голос України, 29.02.2020, с. 3); *Вони, високопрофесійні*

люди у техніці й бізнесі, не можуть зрозуміти, як таке коїться у цивілізованій державі (Урядовий кур'єр, 06.12.2019, с. 7); *Він, високий, ставний, з вольовим обличчям і розумними очима, одразу привертає увагу* (Голос України, 29.02.2019, с. 6).

2. Неузгоджені означення, які вживаються після пояснюваного слова (власного чи загального іменника): *Очолюють її [обласну організацію ветеранів України – Л. Ф.] керівники, щирі серцем, добрі душею і багаті життєвським досвідом* (Голос України, 04.03.2020, с. 11); *Євроінтеграція і виконання цієї угоди – найглибшого інтеграційного документа ЄС із країною-партнером в історії – сприяє залученню інвестицій в Україну* (Урядовий кур'єр, 04.03.2020, с. 2); *Основоположним завданням децентралізації є створення успішних, самодостатніх громад із новою якістю життя – сучасною інфраструктурою і доступністю послуг, Новою українською школою та амбулаторіями з телемедициною* (Голос України, 03.03.2020, с. 4); *Головною дисципліною в школі залишаються стрибки у висоту – до високого бала, до чергового рейтингу, до зірок, [у які ми постійно їм тисцяємо пальцем і до яких вони обов'язково мають злетіти]* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 1); *Перший крок на цьому шляху – назвати одне одному незручні питання – зроблено* (Урядовий кур'єр, 11.12.2019, с. 6). Відсутність відокремлення у поданих реченнях певною мірою деформувало б, навіть зруйнувало б їхню семантику: у першому реченні означальна характеристика осіб перетворилася б на об'єктну (пор.: *щирі чим?*), що алогічно; логічно допускається тільки питання *які?*, зорієнтоване на визначення внутрішніх рис керівників. Ще повніше означальна функція пунктуаційно виділеної частини проступає в чотирьох інших реченнях, особливо в останньому: *який крок зроблено?*

2.1.3 Відокремлення прикметникових зворотів

Прикметниковий зворот утворюють здебільшого з якісного прикметника і залежних від нього слів чи одного слова. У якісному

прикметникові закладено таку ознаку предмета (особи, власне предмета, поняття), яка може виявлятися у ньому більшою чи меншою мірою, з різною інтенсивністю. Це синтаксично зближує якісні прикметники з дієприкметниками. Якісним прикметникам також властива деяка семантична й синтаксична дієслівність, через що вони можуть мати при собі пояснювані слова (що не властиве відносним і присвійним прикметникам); якісні прикметники здатні утворювати мовні звороти, які прийнято називати *прикметниковими зворотами*, або – в спеціальних наукових дослідженнях, у вишівському викладанні – *ад'єктивними зворотами* (від лат. *adjectivus* – прикметник).

Увесь прикметниковий зворот – це один поширений член речення – відокремлене означення, яким атрибутивно характеризується препозитивне пояснюване слово: *Уважно ставтесь до законів, **корисних нашій державі*** (Вінниччина, 12.03.2019, с. 4) – *корисних* прикметник, який здатний мати при собі синтаксично залежні слова – *нашій державі*; увесь цей прикметниковий зворот (*корисних нашій державі*) – поширене відокремлене означення. Прикметниковий зворот допускає подальше внутрішнє членування й трактування своєї структури тільки на синтаксичному рівні словосполучення: *корисних* → *державі* (підрядне словосполучення, підрядний зв'язок керування) *нашій* ← *державі* (словосполучення, підрядний зв'язок узгодження).

Отже, прикметниковий зворот – це прикметник із залежними від нього словами. У мові сучасної української періодики такі звороти функціонують досить спорадично: *Однак переконана, що підходити до таких рішень треба зважено, прорахувати всі «за» і «проти», **потрібні для реалізації економічних, кадрових та інших питань*** (Урядовий кур'єр, 11.12.2019, с. 5); *І справжні гурмани знають, що немає нічого смачнішого за льезьку вафлю натюр, **корисну всім, без жодних начинок*** (Урядовий кур'єр, 19.12.2019, с. 4).

І відокремлені одиничні прикметники, і відокремлені прикметникові

звороти вживаються в мові газетних текстів сьогодення для активізованої характеристики предмета, особи чи явища. Що більше в реченні прикметників або ж прикметникових зворотів, то повніше схарактеризовано предмет (особу, явище). Пор.: *Головне – це щирість, справжня емоція і тема, близька кожній людині* (Культура і життя, жовтень 2019, с. 8); *Співак Йосип Машиталір тут розкрив різні емоційні хвилі свого сильного голосу, багатого на тембри* (Культура і життя, жовтень 2019, с. 11).

Досить поширені в досліджуваних текстах конструкції на зразок: «відокремлений прикметник + порівняльний зворот», особливо ті з них, які вказують на характер, волю, темперамент, зовнішні властивості людини, на позитивне чи негативне ставлення її до когось або до чогось: *Кремезний офіцер, міцний, як дуб, мусив призвичаюватися до нестерпних умов служби й побуту* (Вінниччина, 02.03.2020, с. 4).

На атрибутивну семантику прикметникового звороту може нашаровуватись обставинне значення – переважно темпоральне (часове) або локальне (вказівка на місце): *До сучасної сторінки історії, насправді чорної від горя та червоної від крові загиблих захисників України, періодично прикута увага всього світу* (Дзеркало тижня, 14.12.2019, с. 14). У поданому реченні наявне причинове значення прикметникового звороту.

2.1.4 Відокремлення дієприкметників і дієприкметникових зворотів

Відокремлення *одиничних дієприкметників* у мові українських газет другого десятиріччя ХХІ ст. простежується зрідка, що пояснюється закладеним у дієприкметникові значенням – енергією дії, а звідси – переважною наявністю при дієприкметнику залежного слова (слів), яке трансформує його в дієприкметниковий зворот. Одиничний дієприкметник у функції відокремленого означення наявний, зокрема, у такому реченні: *Від буревію дерево похилилося і, розколоте, впало на сніг* (Україна молода, 23.12.2019, с. 3): контекстна відірваність відокремленого дієприкметникового означення від пояснюваного слова *дерево* об'єктивно посилює семантику і

функціональну важливість відокремленого узгодженого означення. Цьому також сприяє правописно нормативна кома після сполучника *і*.

Як бачимо, одиничний дієприкметник у реченні може бути перетворений у дієприкметниковий зворот, отже, кожне синтаксично непоширене відокремлене дієприкметникове означення може стати поширеним. Пор.: *Від буревію дерево похилилося і, **розколоте**, впало на сніг і Дерево, **розколоте від буревію**, похилилося і впало на сніг.* Зрештою, кожен окремий дієприкметник може увійти до складу простого ускладненого речення у функції поширеного відокремленого означення, що засвідчено поданим вище прикладом.

На окрему увагу заслуговують *дієприкметникові звороти*, яких досить багато в мові сучасних українських мас-медіа. Кожен із таких зворотів – це певне сполучення слів, синтаксичним центром якого виступає дієприкметник. Дієприкметниковий зворот – це завжди окреме поширене відокремлене означення, тільки один член речення, у межах якого прийнято визначати лише характер синтаксичного зв'язку між словами в підрядному словосполученні. Таке словосполучення само по собі (коли дієприкметниковий зворот складається з двох повнозначних слів – з дієприкметника і залежного від нього слова) або ж у поєднанні з іншим підрядним словосполученням й утворює дієприкметниковий зворот, напр.: *Україна цілком може стати світовим центром спорту постмодерну, **пов'язаного зі здоровим способом життя*** (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 4); *Уже під 'їжджали до гір, **укритих лісом*** (Вінниччина, 23.09.2019, с. 4); *Музика для Олександра Козинця – це продовження літератури, **окреслене ритмом, темпом та мелодією*** (Культура і життя, 17.12.2019, с. 7).

У кожному з поданих речень дієприкметниковий зворот – це один член речення – поширене відокремлене означення, виражене одним підрядним словосполученням: *пов'язаного зі* → *способом*, *укритих* → *лісом*, *окреслене* → *ритмом, темпом, мелодією* (зв'язок керування). Отже, дієприкметниковий зворот (як і прикметниковий і дієприслівниковий) – це

завжди одночленореченнєве утворення, синтаксично окрема, напівпредикативна частина простого речення.

Нерідко в мові сучасних українських газет натрапляємо на синтаксичні одиниці з ланцюгом відокремлених означень, нерідко різних за способом вираження. Пор.: *Але найцікавіше те, що ігристе сьогодні роблять не тільки потужні, так би мовити, старої витримки Бахмутський, Київський, Харківський заводи іристих вин і «Одесавинпром», а й невеликі виробники нової хвилі, що виходять на ринок із свіжими ідеями, озброєні найсучаснішим обладнанням, і які також ставлять наголос на *Alta expresion* (смаковій виразності) свого іристого* (Голос України, 06.02.2020, с. 6). У такий спосіб журналісти конкретизують виклад, додають деталі, невідомі загалу.

Так само часто функціонують структури, ускладнені кількома членами речення, як-от відокремленим означенням, вираженим дієприкметниковим зворотом, і відокремленою поширеною уточнювальною обставиною: *Свята Софія, зведена в центрі древнього Києва на початку XI століття, вже понад тисячу років – від часів Володимира Великого і Ярослава Мудрого до сьогодні – духовний, політичний і культурний центр України, свідок багатьох історичних подій* (Голос України, 05.02.2020, с. 14). Такі побудови – прерогатива художньо-публіцистичних жанрів із їхнім тяжінням до розлогих описів, подекуди з колоритом художності, образності, урочистості.

Загалом кожен дієприкметниковий зворот можна перетворити в підрядне речення, унаслідок чого постають синонімічні синтаксичні конструкції, кожна, звісно, з неповторною індивідуалізованою стилістичною функцією. Напр.: *Зайнятий цими думками, професор не помітив, як пробігло заняття* (Дзеркало тижня, 02.12.2018, с. 6); пор.: *професор не помітив (чому?), бо був зайнятий цими думками*.

Останнім часом почастишало використання великих за обсягом реченнєвих структур, у яких, окрім відокремлення, наявна однорідність членів речення. Виникає подвійне ускладнення структури простого чи

частини складного речення. Напр.: *Як бачимо, поле нашої діяльності справді досить широке, багатofункціональне – від виробничих питань до патріотичної роботи, волонтерської допомоги бійцям на сході України, надання допомоги членам родин загиблих та поранених учасників бойових дій, а також вимушених переселенців, надання медичної, фінансової, консультативної допомоги тим, хто цього потребує...* (Голос України, 27.02.2020, с. 17).

Тенденційною ознакою мови сучасної української преси є функціонування в ній ланцюгових поєднань різновидових відокремлень. Пор.: відокремлення означення, обставини, додатка: *Втішно, що і великі національні театри нині стали уважніше видивлятися молодих режисерів, активних і перспективних, розуміючи, що репертуарна і художня політика потребує оновлення крові та оновлення захоплення, **тобто нової енергії*** (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 18); відокремлення дodatка й означення: ***Щодо острахів, пов'язаних із «ввезенням брукшту», то насамперед варто згадати думки виборців, які запитують: що краще для економіки й екології країни – «Жигулі», якому 40 років і він несе цілком реальну загрозу екології, а також здоров'ю і життю водія та пасажира, чи «Фольксваген» 2005 року, який регулярно проходив ТО в Європі?*** (Голос України, 03.03.2020, с. 5); *На її килимах оживають вершники-козаки, вже цієї миті готові до бою за своє, **за землю і волю, славні гетьмани, легендарна полтавка Маруся Чурайвна, прекрасна, горда і щаслива долею своїх пісень...*** (Голос України, 12.02.2020, с. 9); відокремлення обставини й означення: ***Змінивши військову форму на напівцивільний пошарпаний одяг, схожий на той, у якому воювала «армія» псевдореспубліки, вийшли в рейд*** (Голос України, 12.02.2020, с. 11); *На полотно майстриня нанесла карту нашої держави, обрамила її червоночорним узором, а кожну область вишила своїм орнаментом, **вклавши туди своєрідні символи, притаманні лише певному регіону*** (Голос України, 06.02.2020, с. 12); відокремлення обставини, означення, додатка: *Натомість останнім часом, **починаючи з осені минулого року, згадані чиновники***

почали активно надавати ті, **нібито «вільні»**, ділянки «чужакам» – мешканцям Кременчука, сусідньої Кіровоградської області (Голос України, 28.02.2020, с. 9). Як бачимо, таких реченневих структур у газетному просторі досить багато. Різними є і способи вираження відокремлених членів у пропозитивних ланцюгах відокремлень. Щоправда, домінують слугують означення й обставини, виражені дієприкметниковими і дієприслівниковими зворотами. Активність використання таких розлогих структур, у яких комбінуються різні види відокремлень, спричинена мовними інтенціями авторів газетних публікацій, їхньою потребою окреслити атрибутивні, адвербіальні чи об'єктні характеристики, важливі в кожній мовленнєвій ситуації.

Дедалі впевненіше відокремлені означення, виражені дієприкметниковими зворотами, проникають до заголовкових комплексів сучасних українських газет, употужнюючи атрибутивне значення інформативності, закладеної в номінаціях публікацій. Напр.: заголовки – *Стратегічні комунікації як інструмент, спрямований на просування цілей держави* (Голос України, 26.02.2020, с. 8); *Напис, захований у всіх на виду* (Голос України, 15.02.2020, с. 10); *Завдання прокуратури – розслідувати злочини, пов'язані з військовою сферою* (Голос України, 31.01.2020, с. 9); *Слово, побачене в кольорі й почуте в музиці* (Культура і життя, жовтень, 2019, с. 15); або ж заголовок *Фейки як засіб інформаційної диверсії і в ньому підзаголовок (лід) – Інформація російських ЗМІ, спрямована на населення прифронтових територій, викликає сильні емоції та низькі інстинкти. Що ми можемо їй протиставити?* (Голос України, 19.02.2020, с. 11).

2.2 Відокремлення прикладок

За логічними ознаками – невиділення/виділення, неактивізація/активізація властивої прикладці семантики, функціональна важливість – прикладка буває невідокремленою або відокремленою. Невідокремлена прикладка – це найбільш звичайний за лексичним значенням

і за морфологічною будовою різновид прикладки, один із виявів членореченнєвої другорядності, особливе означення, яке виражається іменником (іменниковим чи субстантивованим поєднанням слів) [33, с. 124].

Термін «прикладка» («приложение») запровадив М. Греч [26, с. 240]. За Ф. І. Буслаєвим, прикладка належить до означувальних слів, до особливого різновиду означень у формі іменника [10, с. 323]. Ще О. Х. Востоков слушно вважав, що прикладка не дає предметові (особі, пізнаваному живому й неживому) іншої назви, а слугує означенням того самого предмета. Це означення своєрідне, бо вказує на вік, національність, спеціальність, професію і под. [23, с. 198]. Прикладка – «це те залежне слово, яким у формі іменника позначається властивість-якість або родова ознака панівного слова» [84, с. 279]. Вона є такою ознакою предмета, яка водночас слугує для нього другою назвою.

Відокремлені прикладки – непоширені (однослівні) й поширені (дво- і кількаслівні) – виділяються комами на письмі (зрідка – тире) або ж вирізняються в усному мовленні серед інших членів речення своєрідною видільною інтонацією.

У мові сучасних українських газет кількісно переважають поширені відокремлені прикладки, щоправда, частотність уживання різновидових невідокремлених і відокремлених прикладок завжди регламентується їхньою стилістичною доцільністю в конкретному акті мовлення.

Як засвідчує обстежений матеріал, відокремлена прикладка найчастіше виражається іменником (одиничним або сполученням слів з іменником у центрі), субстантинованим словом або синтаксично неподільним поєднанням слів. Найактивніше в досліджуваних текстах функціонують відокремлені прикладки, виражені сполученням слів з іменником у центрі. Напр.: *Така культура, як шафран посівний з родини крокусів, для нас нова* (Голос України, 25.02.2020, с. 10); *Саме з бразильцями, законодавцями моди у джіу-джитсу, Блажко мав дві важкі зустрічі на нинішньому чемпіонаті у столиці Португалії* (Голос України, 29.01.2020, с. 19).

Щодо пунктуаційних знаків, то найчастіше такі прикладки виділяють тире з двох (середина речення) чи з одного (кінець речення) боків. Пор.: *Автор проекту пам'ятника – скульптор Володимир Толстоп'ятов – зобразив могутню постать легендарного гетьмана у повний зріст із шаблею і хрестом у руках* (Голос України, 22.02.2020, с. 10); *Міністри закордонних справ п'яти держав – України, Канади, Великої Британії, Афганістану та Швеції – оголосили свої вимоги на адресу іранської влади стосовно «чорних скриньок» збитого під Тегераном 8 січня літака «Міжнародних авіаліній України»* (Голос України, 18.02.2020, с. 1); *Салім Караме – власник приватної клініки з Києва – щоразу на день свого народження приїздить у район бойових дій на схід України* (Голос України, 21.02.2020, с. 9); *За ці роки ентузіасти народного інструменту – подружжя Раїса та Микола Борці – не тільки сформували стабільний колектив, а й вибороли низку нагород, які свідчать про високий професіоналізм групи* (Голос України, 29.02.2020, с. 11); *Дмитро Разумков зазначив, що принципова позиція Естонської Республіки на міжнародних майданчиках – в раді Європи, Організації Об'єднаних Націй – є дуже цінною для України* (Голос України, 27.02.2020, с. 2); *Круглий стіл був скликаний поміж двох дат – Міжнародного дня рідної мови та Дня пам'яті Тараса Шевченка...* (Голос України, 05.03.2020, с. 6); *Переважає більшість населення українських міст проживає в будинках радянської доби – «хрущовках» та «панельках»* (Голос України, 05.03.2020, с. 18); *Отож на місці Миколаївського ланцюгового мосту Євген Патон спорудив іншу переправу – міст імені Євгенії Бош* (Голос України, 05.03.2020, с. 19); *Міжнародні профспілки готові захищати спільну цінність – соціальний діалог...* (Голос України, 27.02.2020, с. 3).

Як слушно зауважує І. Я. Завальнюк, «інноваційним явищем у мові української преси початку ХХІ ст. є специфічне вираження означень лексемами (рідше аббревіатурами) мовою оригіналу, що не лише інтригує, а й активізує інформаційно-атрибутивні характеристики об'єкта, явища чи події» [40, с. 92]. Те саме стосується й відокремлених означень-прикладок, поданих

мовою оригіналу. У такий спосіб журналіст пожвавлює, осучаснює виклад, напр.: *3 28 січня 2020 року кодування супутникового сигналу, про яке домовилися представники найбільших українських медіа груп, – InterMediaGroup, StarLightMedia, «Україна» та «1+1» – фактично створило ризики національній безпеці України в інформаційній сфері* (Голос України, 13.02.2020, с. 3).

Спостережено, що основна умова відокремлення загалом, і прикладок зокрема, у мові сучасної української преси – комунікативно-змістова. Відокремлення підсилює комунікативне спрямування повідомлення, сприяє виділенню в ньому основного й другорядного, збільшує інформативність, робить його стислішим, компактнішим. Пор.: *Першу трансплантацію нирки у Львівській лікарні швидкої допомоги, одній з найбільших у Західній Україні, провів головний лікар цього медзакладу Олег Самчук* (Голос України, 04.03.2020, с. 7); *Звести новий міст на старих опорах доручили головному на той час київському будівничому мостів Євгену Патону, професору КПІ* (Голос України, 05.03.2020, с. 19).

Відокремлена прикладка і пояснюване (означуване) нею слово – це завжди два окремі члени речення, які розрізняються синтаксично. Пояснюване слово виступає або головним, або другорядним членом речення, тоді як прикладка – це лише другорядний член речення. Прикладка, отже, може розгортати пояснюване слово по-різному, набуваючи при цьому тієї морфологізованої форми, якої вимагає пояснюване слово.

Ще М. Греч звернув увагу на функції прикладки при пояснюваному слові-займеннику. Мета такого відокремлення – виставити напоказ, з більшою силою те, що виражається прикладкою. А це можливе за умови, якщо вимовити прикладку емпативно, тобто з посиленою тональністю, емоційністю і семантичною важливістю [26, с. 380]. Отже, відокремлена прикладка – це синтаксично залежний другорядний член речення, який, набувши в мовленні напівпредикативної функції, уточнює, посилює значення того пояснюваного слова, із яким вона поєднується за змістом і граматично.

Відокремлена прикладка – це переважно іменникове означення. На відміну від відокремленого означення, відокремленою прикладкою з більшою значеннєвою силою й емоційністю характеризується пояснюване слово в будь-якій синтаксичній функції. Це пояснюється предметною семантикою прикладки. Звісно, корективи в це явище нерідко вносить інтонація, особливий логічний наголос.

Відокремлена прикладка може стосуватися означуваного слова в синтаксичній функції підмета, додатка, іменної частини складеного присудка, обставини. Помітно, що порівняно з відокремленими означеннями, відокремлені прикладки семантично й синтаксично більш самостійні в реченні, бо можуть уживатися і без пояснюваного слова. Пор. приклади, дібрані з мови сучасних українських газет: *Доцент кафедри педіатрії Буковинського державного медичного університету, вона може розповісти сотні історій «ранніх пташок»* (Урядовий кур'єр, 17.12.2019, с. 6), пор.: *Доцент кафедри педіатрії Буковинського державного медичного університету може розповісти сотні історій «ранніх пташок» і Вона може розповісти сотні історій «ранніх пташок»*; Або: *Випускник училища й інституту культури, він – один із тих, хто організовує такі свята і сам бере в них участь* (Голос України, 08.02.2020, с. 10), пор.: *Випускник училища й інституту культури – один із тих, хто організовує такі свята і сам бере в них участь і Він один із тих, хто організовує такі свята і сам бере в них участь*.

Як слушно зауважує П.С. Дудик, основне семантико-синтаксичне значення відокремлених прикладок – це значення атрибутивності (означальності), яке нерідко буває близьким до другорядної чи додаткової предикації, через що може наближатися до семантики присудка, що й спричиняється до відокремлення прикладки не меншою мірою, ніж це загалом характеризує означення [33, с. 127]. Відокремлену прикладку здебільшого можна перетворити в підрядне речення чи в дієприслівниковий зворот, утворивши синонімічні синтаксичні конструкції. Пор.: *Окремо скажу*

про наших земляків – тернопільчан за кордоном (Голос України, 27.02.2020, с. 17) і *Окремо скажу про наших земляків-тернопільчан, які перебувають (проживають) за кордоном; Тож чому тризуб – державний символ нашого народу – є для нас предметом гордості і шанування, а в росіян викликає ненависть і відразу?* (Голос України, 19.02.2020, с. 14) і *Тож чому тризуб, будучи державним символом нашого народу, предметом гордості і шанування, у росіян викликає ненависть і відразу?*

У мові сучасних українських газет помітно нову тенденцію до використання в одному реченні чи абзаці кількох відокремлених членів, як-от: *Люди вибрали іншу столицю – Волоку, всесвітню законодавицю мод на весільні сукні, з багатоміліардною та прогнозованою громадою, котра дбає про людей...* (Голос України, 14.02.2020, с. 9), що розширює виклад різнобічною інформацією, поглиблює характеристику об'єкта.

Спостережено, що в газетному контексті прикладки виконують здебільшого дві основні семантико-стилістичні функції – *пояснювальну* й *уточнювальну*. Обидві функції підлягають деякому внутрішньому членуванню. Наприклад, прикладка, яка з пояснюваним словом поєднується сполучником *або*, слугує другою назвою означуваного предмета; отже, обидві назви (пояснюване слово і прикладка) виражають у такому разі одне поняття, розрізняються лише синонімічно: *Мангольд, або листовий буряк, – також вельми бажаний у комбінованих салатах* (Урядовий кур'єр, 14.12.2019, с. 4); *А допоміг у цій справі календарний місяць квітець, або брат Квітець, який саме господарював довкола* (Урядовий кур'єр, 28.12.2019, с. 6).

Помітно, що інші прикладки з *пояснювальною* функцією, які трапляються в мові української преси сьогодення, відтворюють неоднакові ознаки та вияви пояснювальності. Зокрема, прикладкою зі сполучником *тобто* ніби розшифровується пояснюване слово: *Бог створив природу, а люди – культуру, тобто інфраструктуру, навколишнє матеріально-виробниче середовище* (Голос України, 27.02.2020, с. 17); *Побутує ритуал*

прикрашання весільного дерева, **тобто сосни** (Голос України, 13.02.2020, с. 13); *Він у роботі активно використовує енергію мережевого зв'язку, тобто електроенергію* (Урядовий кур'єр, 21.02.2020, с. 6); *Сміливий акцент на акторстві за браку відповідної освіти, тобто специфічного вишколу за Станіславським чи Немировичем-Данченком – це ще нічого* (Урядовий кур'єр, 10.12.2019, с. 7).

Послугуючись схемою О. Г. Руднева [73] – автора першої в русистиці книги про відокремлення другорядних членів речення – вдамося до українськомовних відокремлених прикладок із пояснювальною функцією. Це відбувається за таких умов:

а) коли відокремленою прикладкою виражають ласкаву чи лайливу оцінку когось або чогось: *Охопили її – красуню – увагою, огорнули любов'ю* (Вінниччина, 21.04.2020, с. 5);

б) коли відокремлена прикладка вказує на характер діяльності особи, на її національність, сімейний стан тощо: *На цю подію зібралися колеги митця, справжні поціновувачі прекрасного* (Урядовий кур'єр, 25.02.2020, с. 7); *Салім, ліванець за національністю, розповідає, що за весь час обслужили понад 1700 бійців* (Голос України, 21.02.2020, с. 9);

в) коли відокремлена прикладка містить мотивацію або причиновість дії, яка приписується пояснюваному слову, напр.: *Як кожна матір, Олена прагне, щоб діти були здоровими, мали добру долю і справжні цінності* (Голос України, 05.03.2020, с. 13).

Прикладки з уточнювальною функцією також підлягають певному внутрішньому членуванню. Слово «уточнювати» означає що-небудь конкретизувати, особливо тоді, коли в ролі пояснюваного слова – займенник, тобто лексема з неконкретною семантикою. Пор.: *На килимах справжній український рай: тут і дивовижне дерево життя, один із сакральних символів нашого народу, і полтавське село, де працюють толокою, і неповторний світ квітів і птаства* (Голос України, 12.02.2020, с. 9); *Ми ж, шанувальники творчості Лесі Українки, сподіваємося, що розпочата*

справа буде доведена до логічного завершення (Голос України, 29.02.2020, с. 9).

Безперечно, будь-яка прикладка (як із пояснювальним, так і з уточнювальним значенням) набуває певного емоційно-стилістичного забарвлення, яке об'єктивно закладене в семантиці прикладки з її пояснювальною чи уточнювальною функцією.

У мові сучасних українських газет найактивніше функціонують непоширені й поширені прикладки, які стосуються пояснюваного слова, вираженого особовим займенником, на зразок: *Ось такий він, Роман Шніцер – лікар і депутат, батько й дідусь* (Голос України, 27.02.2020, с. 13). Такі прикладки мають «найбільше функціональне навантаження, вони в стислій формі поглиблюють комунікативно-змістовий аспект повідомлення, тому й типові для інформаційних міні-жанрів – дописів, інформативних повідомлень, хронік» [40, с. 91], а також для художньо-публіцистичних жанрів із їхньою описовістю.

Дещо рідше трапляються прикладки, які відокремлюються, приєднуючись до пояснюваного члена речення такими словами, як: *тобто, або* (у значенні *тобто*), *особливо, а саме, навіть, як, наприклад, зокрема, на ім'я, на прізвище, родом, за походженням, за віком, за професією* та ін.: *І це тільки офіційні дані державних лісових господарств, тобто Державного агентства лісових ресурсів, яке обліковує і маркує такі ялинки* (Урядовий кур'єр, 20.12.2019, с. 3); *По-перше, в самій Україні зростає зарплата робітників, особливо будівельників* (Урядовий кур'єр, 21.12.2019, с. 3).

Спорадично в мові сучасної української преси функціонують відокремлені поширені прикладки з початковим сполучником *як*. Така прикладка зазвичай має значення причини, напр.: *Як справжні феномени культури, ткацтво і вишивка слугують учителями етики, моралі з уроками квітучого життя* (Культура і життя, 31.01.2020, с. 15); *Як добрий фахівець, архітектор одразу завоював повагу в колективі* (Україна молода, 09.05.2019, с. 6). Ще виразнішим відокремлення першого й другого речень стане тоді,

коли його перенести в середину речення, оскільки інтонаційно сильніше відокремлюється, пор.: *Ткацтво і вишивка, як справжні феномени культури, слугують учителями етики, моралі з уроками квітучого життя; Архітектор, як добрий фахівець, одразу завоював повагу в колективі.*

Своєрідність прикладки полягає в особливих аппозиційних (прикладкових) відношеннях, які виникають між прикладкою і пояснюваним словом. Прикладка – це форма синтаксично залежного іменника, яким позначається якість-властивість або ж родова ознака синтаксично панівного (пояснюваного) слова [33, с. 133]. Свого часу О. О. Потебня вказував на більшу самостійність прикладки порівняно із власне означенням [69, с. 109]. Відокремлена прикладка завжди семантично й синтаксично самостійніша, має більше смислове навантаження, ніж невідокремлена. Будучи різновидом означення, прикладка завжди виконує означальну, характеристичну, кваліфікативну функцію, тобто загалом стилістичну функцію, або функцію підсилення лексичного чи емоційного значення того члена речення, із яким прикладка пов'язується граматично і за змістом [73, с. 40].

У мові сучасної газетної періодики натрапляємо на реченнєві побудови, які вміщують кілька видів відокремлених членів (серед них – і прикладок), виражених різними способами, напр.: *Її [магістерської програми «Агрокебети» – Л. Ф.] особливістю є супровід кожного студента представником компанії – учасника проекту, а також залучення до читання лекцій керівників успішних аграрних підприємств – як вітчизняних, так і зарубіжних* (Голос України, 29.02.2020, с. 8); *На сайті «Обозреватель» уже з'явилася інформація про причетність до облаштування промислового виробництва контрабандних цигарок різних марок місцевих авторитетів, про яких неодноразово заявляла і Генпрокуратура, на прізвиська Слон та Бабуся, пов'язаних із колишнім впливовим народним депутатом від Буковини* (Голос України, 28.02.2020, с. 7); *Бургас – місто у південно-східній частині Болгарії, одне з найбільших за своєю площею у країні, розташоване на березі Бургаської затоки з*

прекрасними умовами для відпочинку, а також добре розвинутою туристичною інфраструктурою (Голос України, 30.01.2020, с. 9). У такий спосіб журналісти конкретизують важливі факти, обставини, об'єкти, події, знайомлять читача з різновекторною, подекуди другорядною, інформацією, створюючи виразно-зорову картину описуваних явищ. Конструкцій, на кшталт поданих, стає дедалі більше. Вони особливо придатні для розлогих оповідей про явища й події навколишнього світу.

З огляду на висловлене можна зробити висновок, що відокремлені означення, зокрема й прикладка як своєрідний різновид означення, – це виразний стилістичний засіб. Відокремлена прикладка як означення у формі іменника, узгодженого з пояснюваним (означуваним) словом у відмінку і здебільшого в числі, посідає проміжне місце між прикметниковим та іменниковим означенням. Як слушно зауважує П. С. Дудик, «вдаючись до відокремлення в будь-якій його формі, мовці досягають певної економії у висловлюванні, словесно скорочують його» [34, с. 259], збагачуючи в такий спосіб загальну синтаксичну синоніміку мови.

Як яскравий зображувально-оцінний засіб відокремлена прикладка дає змогу стисло висловити думку чи відтворити ієрархію думок. У мові сучасної української преси використовують здебільшого відокремлені поширені прикладки. Їхнє відокремлення спричиняють такі чинники, як зміст, наявність пояснювальних слів, характер означуваного слова, місце в реченні.

2.3 Відокремлення обставин

Семантично й синтаксично відокремлені обставини неоднотипні, що уможливило виділення кількох різноструктурних їхніх груп, уживаних у структурі простого речення (або ж у предикативній частині складного речення), зокрема: відокремлені обставини, виражені а) дієприслівником, б) дієприслівниковим зворотом і в) іменниково-прийменниковою конструкцією або ж прислівником.

Відокремлені обставини залежать від усього складу предикативної

частини речення, мають послаблений зв'язок з нею, але істотно доповнюють зміст синтаксично основної частини ускладненого речення. Їх ще називають детермінантами (лат. *determinans* – той, що визначає, обмежує). Напр.: *Не оминає вона* [поетеса Світлана Короненко – Л. Ф.] *і вічної теми, зізнаючись, що «Любов ніколи і нікуди не зника»* (Урядовий кур'єр, 19.12.2019, с. 6); *Купуючи імпорتنі ліки в аптеці, ніхто в цій країні точно не знає, що всередині* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 16); *Натомість вітчизняні ЗМІ, незалежно від форми подачі інформації, за три роки зобов'язані мати українськомовну версію із достатньою кількістю інформації* (Урядовий кур'єр, 11.12.2019, с. 3); *...Це треба сприймати спокійно, особливо у важкому стані* (Урядовий кур'єр, 17.12.2019, с. 6).

Дієприслівник, як відомо, двоїстий за властивою йому сутністю, бо в ньому поєднуються ознаки слів двох частин мови – дієслова (значення виду, часу, стану) і прислівника (морфологічна незмінність, синтаксична функція обставини, підрядний зв'язок прилягання з пояснюваним словом). Найчастіше в поєднанні з іншими словами дієприслівник у міщує додаткову характеристику суб'єкта, вказує на властиву йому процесуальну ознаку, функцію.

Дія або стан, що їх виражає дієприслівник, завжди синтаксично підпорядковані дії, яка виражається дієсловом. Дієприслівникова дія додаткова, напівпредикативна, вона супроводжує й доповнює головну дію – дієслівну, предикативну, яка набуває в реченні синтаксичної функції або головного дієслівного члена односкладного речення.

Відокремлена обставина – це другорядний член речення з напівпредикативною функцією, який означає дію або стан і виражається дієприслівниковим зворотом або одиничним дієприслівником [33, с. 139] Отже, у відокремленій обставині своєрідно поєднуються два значення – значення обставини і другорядного присудка. У цьому полягає двоїстість семантико-синтаксичної сутності відокремленої обставини.

Своєрідність напівпредикативності дієприслівника як його логічної

ознаки – в другорядній дієприслівниковій обставинності, у синтаксичній функції відокремленої обставини. Водночас дієприслівник своєрідно поєднує в собі і значення прислівника, що найбільше закладено в його граматичній незмінності. Обидві ці ознаки дієприслівника мають своїм наслідком те, що одиничний дієприслівник чи дієприслівник у складі дієприслівникового звороту може бути замінений дієсловом. Це спричиняє появу синтаксичної синонімії в межах простого речення: *У закладі є всі умови, щоб дітки, навчаючись, проходили і профілактику, і реабілітацію* (Голос України, 05.02.2020, с. 15); пор.: *У закладі є всі умови, щоб дітки **навчалися, проходили** і профілактику, і реабілітацію; Перші заробітки Микола Федорович здобував, **чоботарюючи в селі*** (Голос України, 31.01.2020, с. 10); пор.: *Микола Федорович чоботарював у селі і так здобував перші заробітки.* Як бачимо, в усіх реченнях заміна дієприслівника чи дієприслівникового звороту змінює речення здебільшого граматично, а із стилістичного боку – ледь помітно.

Часове значення одиничного відокремленого дієприслівника або ж дієприслівника в дієприслівниковому звороті завжди збігається з часовим значенням дієслова-присудка або ж дієслівного головного члена односкладного речення. Іншими словами, якщо присудок у синтаксично головній частині речення має форму теперішнього часу, то таку саму форму матиме й дієприслівник у дієприслівниковому звороті (чи одиничний відокремлений дієприслівник).

Відокремлена обставина – це напівпредикативний член речення, який виражається дієприслівниковим зворотом або одиничним дієприслівником і позначає другорядну дію. Відокремлена обставина, яка виражена іншим способом (не дієприслівником чи дієприслівниковим зворотом) належить до уточнювальних відокремлених членів речення.

2.3.1 Відокремлення одиничних дієприслівників і дієприслівникових зворотів

Нетиповими для мови сучасних українських газет є конситуації, коли відокремлюють одиничні дієприслівники. Цей вид відокремлення властивий здебільшого художньому стилю мови. Зазвичай, одиничний дієприслівник у синтаксичній функції обставини завжди відокремлюється, виділяючись комами тоді, коли дієприслівник розміщено в середині речення, та комою, якщо його вжито на початку речення. Напр.: *Фарси й трагедії, чергуючись, супроводжують нас усе життя, а ще частіше зливаються у щось трагікомедійне й фантасмагоричне* (Дзеркало тижня, 27.12.2019. с. 2); *[З роками події тьмяніють, зустрічі повторюються, обличчя мелькотять – і як же важко знаходити в них нове й дивовижне!]* *А знайшовши, раптом виявити, [що замість свіжого обличчя, заяви, дії ти отримав привіт із давнини: «Що, не чекали? А ось і я!»]* (Дзеркало тижня, 27.12.2019. с. 2).

Обставини, які виражені дієприслівниковими зворотами, відокремлюються й виділяються комами незалежно від їх місця в реченні (початок, середина чи кінець) у мові сучасних українських газет досить часто. Пор.: *Вивчаючи твори класичного спрямування, капела популяризує маловідомі народні, стрілецькі, повстанські пісні та іншомовні музичні твори* (Культура і життя, 17.01.2020, с. 12); *Коментуючи указ, міністр зазначив, [що «паління на балконі отруює навколишнє середовище і загалом неестетичне]* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 2); *Сергій Руснак, вийшовши до фіналу, на рівних боровся із суперником* (Голос України, 29.01.2020, с. 16); *Україна воює, захищаючи західні цінності й принципи* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 4); *Багато хто спробував самотійно вирішувати суспільно значущі проблеми за покликом серця, спираючись на здоровий глузд і власні сили* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 6); *Як бачимо, сучасне молоде покоління самотійно і відповідально ставиться до свого становлення і виховання, не чекаючи дозволів чи наказів ззовні* (Культура і життя, 17.12.2019, с. 5); *Вадим Крищенко завжди жив турботами і втіхами свого народу,*

закарбовуючи їх у своїх рядках (Культура і життя, 17.12.2019, с. 5). Звісно, кожне з можливих розміщень будь-якого члена речення (його частини) у реченні завжди чимось примітне, неповторне, ним обов'язково змінюється інтонаційний малюнок усього речення, привноситься до нього якийсь емоційний (подекуди й значеннєвий) відтінок. Особливо через зміну порядку слів у реченні кожне речення більшою чи меншою мірою змінюється стилістично, функціонально.

У процесі дослідження простежено, що відокремлення дієприслівників і дієприслівникових зворотів найбільше залежить від таких умов: а) від того, чи це тільки окремий дієприслівник чи дієприслівник із залежними від нього словами (зворот); б) від того, у якій позиції (перед чи після) стосовно присудка вживається дієприслівник чи дієприслівниковий зворот; в) від лексичного значення дієприслівника чи дієприслівникового звороту.

Отже, одиничний дієприслівник і дієприслівниковий зворот (в усіх трьох позиціях у реченні) здебільшого відокремлюються. За цієї умови вони вступають у зв'язок з підметом і присудком (чи з єдиним головним дієслівним членом односкладного речення), виражають напівпредикативні відношення – називають ознаку, що приписується предметові опосередковано через присудок: *Скінчивши, майстриня із задоволенням глянула на свій вишитий шедевр* (Вінниччина, 03.02.2019, с. 4); *Схоже, тих виплат не вистачає для нормального життя, якщо люди так масово виїждять з країни, шукаючи кращого у світах?* (Голос України, 29.02.2020, с. 9); *Варто задіяти інструмент soft power, просуваючи у світі українських художників креативну індустрію* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 4).

Як засвідчує обстежений матеріал, уживання дієприслівникового звороту в односкладних реченнях, на відміну від речень двоскладної будови, кількісно обмежене. Пор.: *...Вільно почувашся на обширах часу, здійснюючи уявну мандрівку просторами аж туди, за овиди* (Урядовий кур'єр, 19.12.2019, с. 6); *Анонсуючи старт програми «Велике будівництво», прем'єр повідомив, що тепла зима дала змогу розпочати роботу* (Голос

України, 03.03.2020, с. 3); *Постійно натикаючись на представників влади – стукачів і «КД-Бістів», Стус втрачає спочатку місце в університеті (він – філолог), потім роботу кочегаром...* (Культура і життя, вересень, 2019, с. 2). Дієприслівниковий зворот виражає додаткову предикацію, додаткову дію – до тієї дії, яка виражена дієсловом-присудком або головним дієслівним членом односкладного речення.

Дієприслівниковий зворот чи одиничний відокремлений дієприслівник завжди поширює ту інформацію, яку закладено в основному змісті речення, передусім у його предикативно-присудковій частині. При відокремленні мовець має справу зі сполученням слів чи, рідше, з окремим словом, яке семантично може бути розгорнуте в синонімічне підрядне речення: *Звернувшись до свідчень невідомих досі документів, дослідники відтворили жахливі картини найтрагічнішої події в історії Донбасу часів Голодомору-геноциду та «Великого терору»* (Культура і життя, листопад-грудень, 2019, с. 30), пор.: *Коли дослідники звернулися до свідчень невідомих досі документів, то відтворили жахливі картини найтрагічнішої події в історії Донбасу часів Голодомору-геноциду та «Великого терору».*

На думку дослідника П. С. Дудика, з усіх трьох зворотів – дієприкметникових, прикметникових, дієприслівникових – найбільш тісно пов'язані з пояснюваним і синтаксично підпорядковуваним членом речення прикметникові звороти (бо такі звороти виражають постійну ознаку предмета); менш тісно поєднується з пояснюваним словом дієприслівниковий зворот, бо ним позначається чинна ознака предмета, тобто мінлива в часових вимірах ознака. І все ж усі звороти об'єднує напівпредикативність, але з певною своєрідністю, яка зумовлена їхньою семантикою й морфологічними можливостями. Зв'язок дієприкметників і прикметників з пояснюваним словом двобічно розгорнутий (зміна форми відмінка, роду й числа пояснюваного слова спричиняється до такої ж зміни пояснювального слова), чого немає за наявності в реченні дієприслівникового звороту, бо дієприслівник – незмінна форма, пор.:

Людина, сповнена енергії та *Читаю, поспішаючи*, де зв'язок синтаксично обмежений багатомформністю пояснюваного слова (дієслівного) і одноформністю синтаксично залежного (дієприслівникового) [33, с. 145–146].

У мові сучасної української газетної періодики дедалі помітнішою стає тенденція до функціонування ланцюгів відокремлених обставин, виражених дієприслівниковими зворотами. Найактивніше журналісти використовують відокремлення, структуроване за моделлю «дієприслівниковий зворот + дієприслівниковий зворот»: *...Анна донині пам'ятає кожену хвилину того спекотного липневого дня, коли вона разом із чоловіком, **наспіх схопивши найнеобхідніші речі, взявши на руки дворічну дитину**, покинули Донецьк* (Голос України, 19.02.2020, с. 12); *Побувавши у благодійній корпорації «Братерство без кордонів», ознайомившись із її роботою, не зміг залишитись байдужим і голова Сарненської РДА Олександр Кохан* (Голос України, 03.03.2020, с. 13); *Селянський син із села Стопчатова на Івано-Франківщині Дмитро Павличко сьогодні репрезентує українську культуру на світовому рівні, уособлюючи духовність свого народу, утверджуючи красу української мови з поетичним і ораторським мистецтвом* (Культура і життя, жовтень 2019, с. 6); *На жаль, наші діти розуміють це (формат «все включено» – Л. Ф.) абсолютно раптово, просто піднявши голову від дитинства й розплющивши очі на реальний світ* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 1).

Останнім часом стає дедалі помітніше, що відокремлені обставини, виражені дієприслівниковими зворотами, проникають до заголовкових комплексів, формуючи або власне-заголовок, або підзаголовок чи лід. Напр.: заголовок – *Туристам, ідучи в гори, варто зареєструватися* (Урядовий кур'єр, 04.03.2020, с. 16); заголовок – *Податковий зашморг для сільського підприємства*; у ньому підзаголовок (лід) – *або Про те, як знуцаються з селян, виконуючи застарілі укази, прийняті ще 25 років тому* (Голос України, 26.02.2020, с. 11). У такий спосіб загострюють увагу читача,

збільшують семантичну навантаженість стрижневої інформації.

2.3.2 Відокремлення обставин-іменників і обставин-прислівників

Відокремлені обставини цієї структури не виконують уточнювальну функцію, а, отже, й не належать до уточнювальних членів речення. Вони бувають непоширеними, якщо формуються тільки іменником із прийменником чи прислівником, і поширеними, коли іменник чи прислівник має при собі якесь синтаксично залежне слово: *У неділю, **перед самим закриттям фестивалю**, ті елементи «будинкового містечка», що найбільше полюбилися гостям, можна було викупити на аукціоні* (Урядовий кур'єр, 19.12.2019, с. 16); *Особливої чарівності й загадковості він [Саржин яр – Л. Ф.] набуває взимку, **під білосніжною ковдрою*** (Урядовий кур'єр, 28.12.2019, с. 8); *До пишно вбраного подвір'я, **через увінчану хвоєю й квітами браму**, сходяться гості на коровай* (Голос України, 13.02.2020, с. 13); *Вони мають обговорювати, **у формі інформаційних доповідей**, свою сферу відповідальності в колі колег* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 8); *Росія нині винятково важлива для Пекіна, відносини двох країн мають масштабний, стратегічний характер і, **за всіх протиріч**, найближчим часом не погіршуватимуться* (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 8); *На жаль, епоха гаджетів і загалом новітні технології почали пожирати все, **без особливої селекції*** (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 20); *Як завжди, звучатимуть твори письменниці, буде проведено подячний молебень* (Урядовий кур'єр, 25.02.2020, с. 6).

Окремий різновид відокремлених поширених і непоширених обставин у мові сучасної української преси становлять (незалежно від позиції в реченні) обставини, які виражені іменником із прийменниками *незважаючи на*, *попри* або якимось іншим прийменниковим словом чи іменниково-прийменниковим сполученням слів, ужитим у семантично службовій (сполучниковій) функції, як-от: *завдяки*, *згідно з*, *у зв'язку*, *за умови*, *у разі*, *залежно від*, *за браком*, *відповідно до*; *за відсутністю*, *за наявності*,

наперекір, всупереч, на випадок, на відміну від, особливо, внаслідок, починаючи з, кінчаючи та ін. Пор.: **Незважаючи на таку невеселу історію**, сотні сучасних закоханих вже багато років приходять сюди, аби традиційно залишити маленький замочок на спільну щасливу долю (Голос України, 05.03.2020, с. 19); **На одному із тренажерів, незважаючи на дрібний дощ**, займався літній чоловік... (Урядовий кур'єр, 28.12.2019, с. 8); **Підходжу до юнака, який, попри мряку, терпляче стежив за рухом плавця** (Урядовий кур'єр, 28.12.2019, с. 8); **Та, попри все, він таки переміг** (Голос України, 05.03.2020, с. 19); **Попри застереження рятувальників про небезпечні погодні умови**, туристи після реєстрації таки вирушили в похід та заблукали (Голос України, 03.03.2020, с. 9); **Попри складний характер захворювань**, дівчинка має всі шанси повноцінно жити (Урядовий кур'єр, 19.12.2019, с. 16); **Завдяки прийому візуалізації**, можна легко запам'ятати поняття та терміни: «АСКРС», «Зона спостереження», «КПРАВ», «Щити управління» та інше (Голос України, 18.02.2020, с. 7); **Завдяки камерам спостереження**, вдалося встановити особу 19-річного жителя Хмельницької області, який уночі скоїв цей злочин (Голос України, 13.02.2020, с. 21); **В області, завдяки Гідрометеослужбі**, структурам, що займаються проектуванням, будівництвом та експлуатацією водогосподарських об'єктів, накопичена достатня база даних щодо атмосферних чинників, стоку з водозбірних площ, рівнів ґрунтових і підземних вод... (Голос України, 11.02.2020, с. 1); **А ще недавно, завдяки розвинутій системі оренди соціального житла**, громадяни надавали перевагу не власним квартирам, а найманим (Голос України, 06.02.2020, с. 9); **Завдяки коштам інвестиційних програм**, частка реалізованої продукції регіону в загальнодержавному обсязі має тенденцію до збільшення (Голос України, 11.02.2020, с. 1); **Згідно з підписаними міжурядовими угодами між Україною і Угорщиною**, актуальним залишається питання будівництва автомагістралі М 3, що на відрізку траси Лісабон – Київ (Голос України, 12.02.2020, с. 3); **Згідно з Перспективним планом формування**

територіальних громад області, селище має ввійти до сусідньої Сутисківської селищної ОТГ (Голос України, 13.02.2020, с. 6); **У разі ігнорування цього звернення міської ради міста Кропивницького, доручити відповідним виконавчим органам міської ради вжити заходів стосовно запровадження орендної плати за земельні ділянки...** (Голос України, 08.02.2020, с. 4); *Тому, навіть у разі проведення перших виборів, об'єднані територіальні громади не матимуть можливості істотно покращити свою фінансову спроможність...* (Голос України, 15.02.2020, с. 3); *У найближчій перспективі, за наявності електронного цифрового підпису, батьки зможуть зареєструвати заяву навіть через смартфон* (Голос України, 04.03.2020, с. 7); **На відміну від залізних труб зрошувальних систем на півдні України, глиняний закритий дренаж не цікавий мисливцям за металом, а тому спокійно лежить у землі** (Урядовий кур'єр, 03.03.2020, с. 6); **На відміну від горе-орендаря, завдання якого якнайбільше урвати на чужій власності, хлібороб-землевласник зацікавлений у збереженні і поліпшенні своїх полів** (Урядовий кур'єр, 03.03.2020, с. 6). Журналісти використовують їх досить активно з огляду на семантичну ємкість і структурну стислість в окресленні явищ.

2.4 Відокремлення додатків

На противагу відокремленим означенням, прикладкам й обставинам, відокремлення додатків менш виразне, синтаксично обмежене, простежується рідше, через що й трактується в синтаксисі неоднозначно.

На думку П. С. Дудика, відокремлені додатки – це завжди непрямі додатки, які виражаються, іменником (субстантивованим словом) тощо в поєднанні з прийменником або зі словом у функції прийменника. Найчастіше це іменникові конструкції з такими словами, якими обмежується чи виділяється семантична важливість об'єкта в синтаксичній функції додатка [33, с. 149]. Щоправда, дослідник зауважує, що розглядувані відокремлені звороти трактуються як конструкції з об'єктивною функцією (значенням), як

додатки, переважно з навчальною метою. І це досить умовно, бо такі «додатки» (мовні звороти), насправді не виступають об'єктами дії, до них, крім іншого, малозастосовні питання непрямих відмінків, хоч із реченням, із його дієслівною частиною вони поєднуються зв'язком керування. До цієї думки схиляємося й ми.

Варто зауважити, що інші дослідники порушують питання щодо кваліфікації відокремлених додатків термінопозначенням «так звані відокремлені додатки». Загальновідомо, що додаток як член речення є синтаксичним вираженням об'єкта і залежить від присудка. Згадані вище іменникові звороти взаємодіють з усім змістом речення і від присудка не залежать. Саме тому пропонують те, що П. С. Дудик та інші дослідники називають «відокремленими додатками», кваліфікувати як «іменникові звороти зі значенням окремішності, видільності, виключності».

У нашій роботі, услід за П. С. Дудиком, використовуємо термін «відокремлений додаток». Зауважимо також, що в мові українських газет сьогодення речень із таким видом відокремлення трапляється досить багато. Саме тому можна констатувати, що відокремлені додатки можуть слугувати стильовою ознакою публіцистичного стилю. Це найчастіше непоширені чи поширені додатки-сполучення слів із прийменниками *щодо, що ж до, стосовно*, напр.: **Щодо мостобудування, то тут, як-то кажуть, Є. Патон був цар і бог** (Голос України, 05.03.2020, с. 19); **Щодо аналізаторів, то в лабораторії вже змогли переконатися в їхніх перевагах** (Голос України, 26.02.2020, с. 1); **Щодо неапольського матчу, то моментів було обмаль** (Голос України, 27.02.2020, с. 24); **Щодо гола на останніх хвиликах, він не випадковий, бо ми виконали великий обсяг роботи** (Голос України, 25.02.2020, с. 12); **Щодо будівництва Чмирівської сільської амбулаторії за рахунок держбюджету, то тут залишилося встановити систему опалення, сантехніку та впорядкувати територію** (Голос України, 13.02.2020, с. 22); **Що ж до українців, то ми маємо зробити вибір між стратегією наздоганяння в економіці модерну, [яка стрімко скорочується і де**

первинними є ресурси й технології,] – та настільки ж стрімко наростаючими процесами взаємодії й обміну в постмодерні... (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 4); **Що ж до Анни «російської», то варто нагадати, що київська князівна стала королевою Франції щонайменше за сто років, а за останніми даними – майже за 200, до того, як серед боліт і дрімучих непрохідних лісів виникає сучасна столиця РФ** (Голос України, 19.02.2020, с. 14); **Що ж до сфери обслуговування, то, згідно із законом, за два роки звертатися до споживачів мають українською** (Урядовий кур'єр, 11.12.2019, с. 3); **Стосовно спалаху коронавірусу в Італії, то, за інформацією нашого посла в цій країні Євгена Перелигіна, станом на вечір понеділка українських громадян серед тих, хто захворів, не було** (Голос України, 26.02.2020, с. 3); **Стосовно аудиту НАБУ, то згідно із законом він має проводитися регулярно...** (Голос України, 14.02.2020, с. 3); **А от стосовно поєднання мостобудування і зварювання – виникла купа проблем і негативів** (Голос України, 05.03.2020, с. 19).

Так само активно функціонують непоширені й поширені відокремлені додатки зі словами *крім (окрім)*, зокрема, замість: **Крім дерев**, які нерідко падали на припарковані автівки й дахи будівель, негода повалила і кілька електроопор, порвала дроти під напругою... (Голос України, 25.02.2020, с. 6); **Крім Вельсу**, команда Рональда Кумана в рамках підготовки зіграє зі США, Іспанією та Грецією (Голос України, 19.02.2020, с. 12); **До міста Рівного, крім Городоцької, планують приєднати Бронниківську, Квасилівську, Обарівську сільські ради Рівненського району** (Голос України, 12.02.2020, с. 8); **...Крім можливої корупційної складової та впливу монополій**, який виявляється в тарифах, проблема значно глибша (Голос України, 05.03.2020, с. 18); **Робота дипломата, окрім зрозумілих якостей аналітика й ініціативника**, які допоможе виявити есе, передбачає навички комунікатора, а то й актора, екстраверта і заводія, що можна помітити в діалозі (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 8); **Окрім прізвища-імені-номера телефону**, гості мають указати, чи були протягом останніх двох тижнів у

*Китаї та чи контактували з тими, хто відвідував цю країну (Голос України, 03.03.2020, с. 7); **Окрім онлайн-складової**, плануємо відкрити центри підтримки та хаби для підприємців у різних містах України... (Урядовий кур'єр, 29.02.2020, с. 2); **Окрім перевірок в аеропортах**, ми починаємо перевірку в пунктах пропуску (Урядовий кур'єр, 26.02.2020, с. 3); *Та й маленькі доньки вимагали особливої уваги, зокрема здорових продуктів, щоб дитячі організми змалечку не піддавати різним ризикам (Урядовий кур'єр, 14.12.2019, с. 4); Важливий вектор на шляху поєднання національного театру – для Мінкульту зокрема – активізація гастрольної діяльності наших театрів... (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 18); Поточного тижня в Ужгороді медики відзначають суттєве зниження захворюваності, зокрема серед дітей (Голос України, 22.02.2020, с. 10); У цьому контексті партії та уряду важливо уважно переглянути закон про контрактну систему, зокрема ту його частину, яка стосується об'єднання-роз'єднання посад директора і художнього керівника... (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 18); Заступник голови фракції «Слуга народу» Євгенія Кравчук висловила думку, що нові прем'єр та уряд робитимуть більший акцент на економіці, зокрема на підтримці промислового комплексу (Голос України, 05.03.2020, с. 3); Разом вони обговорили план дій задля розвитку та популяризації мотоциклетного спорту у районі, зокрема розвитку дитячого мотокросу (Голос України, 05.03.2020, с. 13); Місцеві ПТУ мають досвід підготовки відповідних спеціалістів, зокрема монтажників санітарно-технічних систем та слюсарів з контролю вимірювальних приладів (Голос України, 05.03.2020, с. 19).**

Зрідка відокремлені додатки з визначеними вище словами потрапляють до заголовків газетних публікацій, зацікавлюючи читача неординарністю побудови й незвичністю змістового наповнення, пор.: **Замість ковзанки – тубінг-гірка** (Урядовий кур'єр, 13.12.2019, с. 16).

Подекуди журналісти послуговуються реченнями, у яких відокремлені додатки поєднані з прислівниками *особливо, часом, часто* чи сполучниками

не тільки... а й, не лише... а й: Захід усім принав до душі, особливо малятам, які долучилися до смачних майстер-класів (Урядовий кур'єр, 12.12.2019, с. 16); Карпати ваблять не тільки своєю дивовижною природою, а й духовним надбанням краян (Голос України, 12.02.2020, с. 4); Маршрут передбачає не лише пішохідні мандрівки, а й велосипедні (Голос України, 12.02.2020, с. 6).

Останнім часом у мові преси дедалі активніше функціонують ланцюги відокремлень, найчастіше вибудовані з відокремлених додатків і обставин: *Якщо ж мріяти про майбутнє, зокрема про 2020-й, то було б незле, щоб український театр не зменшував, а лише нарощував свої оберти – у пошуку нових текстів, нових акторських облич, відкритті нових режисерів (Дзеркало тижня, 27.12.2019, с. 18); Завдяки здобутим даним, розвідувальна група під керівництвом Еміля Ішчулова знищила вогневу позицію ворога, врятувавши цим не одне життя бойових побратимів та мирних жителів Донбасу (Голос України, 12.02.2020, с. 11).* Як бачимо, у поданих реченневих ілюстраціях спостерігаємо різні способи вираження відокремлених членів, але в усіх випадках відокремлення виконують схожі функції: роз'яснюють ситуацію, уточнюють дату, факт, конкретизують дії, наміри суб'єкта оповіді.

2.5 Відокремлення уточнювальних членів речення

Уточнювальні члени речення не становлять категоріально окремого різновиду членів речення, яким би доповнювалися відокремлені різновиди другорядних членів речення. Уточнення – це своєрідне роз'яснення, інтонаційне виділення переважно одного другорядного члена речення, що його прийнято називати *уточнювальним членом речення*. Уточнювальний член речення, отже, не репрезентує собою нової, принципово іншої членореченневої категорії. Він уточнює, деталізує щось інше в реченні, якийсь інший член речення, напр.: *Тут, у Києві, він почувався комфортно (Голос України, 21.02.2020, с. 8):* обставина місця у Києві звужує, обмежує,

конкретизує, у певних вимірах уточнює ширшу за лексичним значенням обставину місця *тут*.

Аналогічний механізм уточнення обставин місця, часу маємо в поданих нижче прикладах: *Трохи далі, біля грандіозної будівлі брюссельської фондової біржі, розкинулися намети та кіоски різдвяного базару* (Урядовий кур'єр, 19.12.2019, с. 4); *За словами Ольги, нині, у три роки, Марійка зростом ще не наздогнала ровесників* (Урядовий кур'єр, 17.12.2019, с. 6).

Уточнювальні члени речення завжди синтаксично однотипні, виступають тим самим членом речення, відповідають загалом на те саме питання, але водночас не становлять однорідних членів речення, бо, крім іншого, уточнювальний член речення і член речення, який уточнюють, не допускають сполучника *і*: сполучник руйнує уточнюваність одного з членів речення, видозмінює зміст речення [33, с. 159]. Уточнювальне слово завжди вужче за значення основного, яке уточнюють, пор.: *На заздрість нам, українцям, передовсім киянам, які так і не спромоглися створити гідну світового імені Олександра Довженка музейну установу в приміщенні Київської кінофабрики, лодзинці увінчали своє місто як головний центр кінопродукції в Польщі чудовим музеєм кінематографії* (Урядовий кур'єр, 14.12.2019, с. 8). У пропонованому реченні між лексемами *нам, українцям* та *киянам* не можна поставити сполучник *і*, бо виникне змістова недоречність. Натомість потрійне відокремлення додатків комами конкретизує виклад, деталізує об'єктів сприйняття як неспроможних пошанувати велич відомих людей, що прославилися в певній сфері.

Отже, член речення, який підлягає уточненню, і член речення, який безпосередньо уточнює, завжди синтаксично однотипні, обидва належать до того самого члена речення: це або обставини місця, або ж обставини часу, або додатки, або означення тощо.

Як засвідчує обстежений матеріал, найактивніше в мові газет досліджуваного періоду відокремлюються, виділяючись у вимові інтонацією й паузами, а на письмі комами (зрідка – тире), уточнювальні обставини місця

й часу, напр.: *На Буковині, між Тарасівцями та Ванчиківцями, завершується будівництво найбільшої на Західній Україні сонячної електростанції* (Голос України, 18.02.2020, с. 1); *Учасники Програми стажування подякували апарату Верховної Ради за можливість отримати професійний досвід і знання у стінах українського парламенту, у центрі політичного життя України* (Голос України, 04.03.2020, с. 3); *У січні противники нового закону двічі на тиждень – по четвергах і неділях – після служби в церквах організували хресний хід вулицями чорногорської столиці та інших міст з одним гаслом «Не віддамо святині»* (Голос України, 06.02.2020, с. 9).

Інші види уточнювальних обставин відокремлюються зрідка, як-от обставина способу дії: *Варто лише подивитися на світ і себе з іншого боку, з висоти гумору!* (Голос України, 29.02.2020, с. 12).

Цікаво виявляють себе у мові сучасних українських газет уточнювальні відокремлені означення, пор.: *Він [композитор Ігор Шамо – Л. Ф.] робив свій власний, такий пізнаваний, пісенний стиль, який виявлявся у насиченні мелодій фольклорними інтонаціями* (Голос України, 21.02.2020, с. 8); *До складу депутатів Онуфріївської районної ради нинішнього, сьомого, скликання увійшли люди різних професій, різних життєвих та політичних переконань* (Голос України, 14.02.2020, с. 10).

Інноваційним композиційно-стилістичним прийомом у газетному просторі сьогодення слугує прийом розгортання заголовка в лідах (передтекстах, врізах), побудованих із одного чи кількох речень із відокремленими уточнювальними членами, які конкретизують заголовок. Безперечно, функційне призначення ліду – розширювати зміст, семантику заголовка, коротко окреслювати сутність публікації. Проте використання в його структурі уточнення (будь-якого виду) деталізує виклад, полегшує сприйняття, уможливорює швидке отримання відповіді на стрижневе питання. Напр.: заголовок – *Підсніжники випередили час*; лід – *Через аномально теплу зиму червонокнижні підсніжники розквітли в лісовому урочищі*

Холодний Яр, що на Чигиринщині, на місяць раніше – у середині лютого (Голос України, 27.02.2020, с. 11); заголовок ***Незламні повертаються янголами***; лід – ***Сьогодні, 20 лютого, об 11-й годині, у Києві розпочнеться щорічна тиха акція «Ангели пам'яті»*** (Голос України, 20.02.2020, с. 1).

У процесі дослідження спостережено випадки, коли при відокремлених уточнювальних членах речення вживається службове слово або слово з послабленою семантикою: *тобто, навіть, зокрема, особливо, наприклад, у тому числі і под.* Напр.: *Плантацію крокусу в інституті протягом року хочуть збільшити з чотирьох сотих гектара до тридцяти, **тобто майже у вісім разів*** (Голос України, 25.02.2020, с. 10); *Повідомляють, що наше село має увійти до сусіднього Чернівецького району, **тобто до Бабчинецької ОТГ*** (Голос України, 13.02.2020, с. 6).

2.6 Стилiстична роль відокремлення

Кожному свідомому мовцеві властиве прагнення комунікативно репрезентувати себе якнайкраще в різних мовленнєвих ситуаціях, стилістично доцільно й виразно відтворити власне мислення. Для реалізації цієї мети, безперечно, використовують речення, зокрема й прості ускладнені, вжиті окремо чи в структурах складних речень. Дотримуються, звісно, правила, щоб усі слова в реченні вживалися семантично й функційно доречно. Те саме цілком стосується й відокремлених членів речення, як і інших видів відокремлення – однорідних членів речення, вставних, вставлених конструкцій та звертань.

Відокремлені другорядні члени речення, серед них і уточнювальні відокремлені члени, становлять один з часто реалізовуваних способів вираження думки. Раціональне використання їх з чітко визначеною комунікативною метою сприяє формуванню у мовців стилістичного чуття слова.

Будь-яке відокремлення в реченні – відокремлене слово чи відокремлений зворот – семантично й граматично доповнює весь склад

конкретного речення, своєрідно розгортає його. Водночас таке речення перебуває в семантичних і граматичних зв'язках із сусідніми реченнями. На думку П.С. Дудика, тільки взаємозв'язком з елементами всього речення, із його невідокремленою частиною і на тлі позареченнєвого буття всього речення створюється «аромат» відокремленої частини речення в кожному конкретному реченні, його функціональна неповторність, стилістична індивідуальність [33, с. 164]. Стилїстика всього речення і його членів залежить від семантики й особливостей синтаксичної будови речення загалом.

Що ж до речень з відокремленими членами, то потенційно їхні стилістичні можливості визначаються всіма складовими такого речення, особливо ж тими якостями речення, якими формується його відокремленість. Саме відокремленість, яка доповнюється й частково створюється логічним наголосом, виділяючись відокремленою інтонацією, паузою чи паузами, сприяє тому, що одиничне чи неодиничне відокремлення вимовляють енергійніше, виразніше, а це вже прямо позначається на стилістиці відокремленої одиниці, на її функціональних рисах, на посиленні семантики відокремлення, його емоційності, що безпосередньо впливає на змістову тональність усього вислову, репрезентованого всім ускладненим реченням.

Відокремлення, як про це вже йшлося, – явище оригінальне не тільки з погляду граматичного, передусім синтаксичного, але також і у функціональних вимірах, тобто за стилістичними ознаками, серед них і за частотністю та своєрідністю використання відокремлених елементів речення в різних стилях мови, у діалогічному й монологічному мовленні. Відокремлені і невідокремлені члени речення збігаються семантично, своїм лексичним змістом. Відокремленням навіть не створюють додаткового чи особливого відтінку в семантиці тієї частини речення, яка відокремлюється (порівняно з її невідокремленим варіантом). Відмінність між обома варіантами речення – з відокремленою і невідокремленою частинами – в межах однієї структури простого речення – це відмінність тільки

синтаксична і стилістична, функціональна: відокремленим членам речення, на відміну від невідокремлених членів, властива більша семантична вагомість у структурі простого ускладненого речення, бо відокремленою частиною речення (однослівною, дво- чи кількаслівною) завжди виділяється, актуалізується одна з частин висловленої простим (і складним) реченням думки, якийсь важливий її елемент, деталь. Увесь попередній аналіз простих ускладнених речень незаперечно засвідчує цю мовленнєву реалію, цю своєрідну рису відокремлених членів речення.

Бути певній частині речення відокремленою чи невідокремленою – це залежить від комунікативної мети мовця. Своєрідну сутність відокремлення з особливою виразністю усвідомлюють і сприймають, порівнюючи той самий член речення у двох його виявах – коли він відокремлений і коли – невідокремлений. Пор.: *[Повного звіту ще не оприлюднили, але] в анонсі, опублікованому прес-службою відомства, повідомляється, [що реалізація реформи була «обмежена численними управлінськими прорахунками й істотними ризиками неефективного впровадження»]* (Дзеркало тижня, 14.12.2019, с. 12) і *...в опублікованому прес-службою відомства анонсі повідомляється...* Як бачимо, змістова вагомість відокремленого означення, вираженого дієприкметниковим зворотом (1-е речення) актуалізувалась, до того ж набула зовнішнього вияву, бо відокремлене узгоджене означення виявилось логічно виділеним у складі всього речення, його виразно відмежовано від попередньої синтаксично основної частини речення відокремленою інтонацією, яку доповнено також і своєрідною (відокремленою) паузою. Такого логічного виділення дієприкметникового звороту немає в другому реченні, через що цей зворот невідокремлений, отже, комою не виділений. Вибір того чи того варіанта тієї самої частини речення – відокремленої чи невідокремленої – завжди зумовлюється певною спілкувальною потребою чи потребою автора (творця речення) висловитися саме так, а не інакше, диктується потребою логічного виділення одного з членів речення – виразника певного змісту, закладеного в однослівній, дво-

чи кількаслівній структурі відокремленої частини речення, сприйманої, звісно, в контексті всього речення.

Найбільш істотне й виразне явище в теорії і практиці стилістики відокремлених членів речення стосується стилістики таких синтаксичних одиниць, як дієприкметникові, прикметникові й дієприслівникові звороти, з одного боку, і відповідні, співвідносні з ними підрядні речення, з іншого. Кожен із дієприкметникових, прикметникових, дієприслівникових зворотів можна перетворити у відповідний різновид підрядного речення. Це призводить до появи синонімічних структур речення – на рівні синтаксично простої комунікативної форми (просте речення) і на рівні складного речення (складнопідрядне). Пор.: *Великі молочні підприємства вирішують цю проблему, купуючи молоко у кількох областях* (Дзеркало тижня, 14.12.2019, с. 8) і *Великі молочні підприємства вирішують цю проблему, коли купують молоко у кількох областях*. Звісно, підрядні означальні чи обставинні речення і відповідні їм звороти становлять категоріально різні синтаксичні конструкції в межах одного речення, вони за всіма визначальними ознаками еквівалентні, здебільшого стилістично взаємозамінні; водночас семантичний зв'язок між граматично основною частиною речення і зворотом тісніший, ніж поміж головною і підрядною частинами речення.

У відокремлених членах речення – в усіх без винятку (хоч і неоднаковою мірою) – закладені достатньо значні, індивідуалізовані стилістичні якості, часто й художні (здебільшого в художньому мовленні). Цілком помітні також можливості збагачення індивідуальних стилів мови, способів синонімічного вираження думки.

Як і кожна інша конструкція, окреме речення чи його частина, переважно напівпредикативна, втілена у відокремленому звороті, – це завжди явище соціально зумовлене і стилістично зорієнтоване – в усіх стилях мови, в її усній і писемній формах. Відокремлений елемент у структурі простого речення завжди привносить у просте речення певний і досить виразно акцентований елемент думки, своєрідність якого тільки й може бути

реалізована відокремленою структурою – зворотом чи одиничною формою. Безперечно, наявність у простому реченні будь-якої відокремленої форми – це завжди своєрідне збільшення його обсягу, словесної будови, вагоме доповнення до його змісту.

Отже, стилістика відокремлення розглянутих мовних одиниць очевидна, виразно індивідуалізована. Вдаючись до відокремлення в будь-якій його формі, ми передусім досягаємо певної економії у висловленні, бо якоюсь мірою словесно скорочуємо його, ущільнюємо. Відокремлення призводить до появи й використання паралельної форми вислову того самого змісту, чим привноситься елемент нового в загальну синтаксичну синоніміку мови, збагачуються виражальні засоби і форми мовної системи, з'являється додаткова комунікативна гармонія мови, її виражальна різноваріантність.

2.7 Висновки до розділу 2

Відокремлені члени речення мають потужне стилістичне навантаження, посилюючи та увиразнюючи семантико-синтаксичне значення того чи того члена речення. Найбільший масив таких відокремлень у мові сучасних українських газет становлять поширені узгоджені й неузгоджені означення та обставини, які в реченні виділяються зі смислового боку та інтонаційно. Так само активні й поширені відокремлені додатки, так звані іменникові звороти зі словами *крім, окрім, замість, за винятком* та ін.

Відокремлені означення в мові сучасних українських газет функціонують досить активно. Вони мають атрибутивне значення і залежать здебільшого від іменника чи особового займенника. У ролі відокремлених означень найчастіше виступають дієприкметникові та прикметникові звороти, рідше – одиничні прикметники чи дієприкметники, оскільки такий спосіб відокремлення – прерогатива художнього стилю з його схильністю до розлогої описовості.

Основна умова відокремлення прикладок у мові сучасної української преси – комунікативно-змістова. Відокремлення підсилює комунікативне

спрямування повідомлення, сприяє виділенню в ньому основного й другорядного, збільшує інформативність, робить його стислішим, компактнішим. Відокремлені прикладки виконують здебільшого дві основні семантико-стилістичні функції – пояснювальну й уточнювальну.

Відокремлені обставини, зафіксовані в мові газет, залежать від усього складу предикативної частини речення, мають послаблений зв'язок з нею, водночас своєрідно доповнюють зміст основної частини ускладненого речення. Відокремлені обставини, виражені дієприслівниковими зворотами, функціонують досить активно. Вони істотно переважають над відокремленими обставинами, вираженими одиничними дієприслівниками, щодо частотності використання. Проміжне місце за кількісними показниками посідають відокремлені обставини, виражені прийменниково-відмінковими іменниковими словоформами, як синтаксичні одиниці, яким властиве виразне обставинне значення.

У мові української газетної періодики сьогодення почастишало використання відокремлених додатків, які окреслюють семантику винятку, заміни і становлять собою здебільшого відмінкові форми іменників із прийменниками *замість, крім*.

Цікаво виявляють себе у мові досліджуваних періодичних видань уточнювальні відокремлені члени речення, зокрема зафіксовано інноваційний композиційно-стилістичний прийом, пов'язаний із ними, – прийом розгортання заголовка в лідах (передтекстах, врізах), побудованих із одного чи кількох речень із відокремленими уточнювальними членами, які конкретизують заголовок.

Отже, відокремлені другорядні члени речення, серед них і уточнювальні відокремлені члени, слугують специфічним способом вираження думки. Доцільне використання їх відповідно до комунікативної мети сприяє формуванню у мовців стилістичного чуття слова. За допомогою відокремлення або мінімізують виклад, або збільшують його обсяг, але завжди при цьому вагомо доповнюють зміст.

ВИСНОВКИ

Сучасні газетні тексти послуговуються досить гнучким арсеналом різнорівневих мовних засобів, спрямованих на реалізацію двох основних функцій – функції повідомлення та функції впливу. Стилiстично потужним i самобутнім постає синтаксис мови преси, зокрема й просте речення, ускладнене відокремленими членами, у ролі виразного синтаксичного засобу.

В українiстицi поглиблене вивчення синтаксичної відокремленості продовжує бути актуальним як у лiнгвістичному, так i в лiнгводидактичному аспектах. Відокремлення втілює в собі додатковий зміст повідомлення, передаваний усією структурою простого ускладненого речення, i є змістовим та інтонаційним засобом виокремлення другорядних членів речення для надання їм порівняно з іншими другорядними членами граматичної i смислової ваги.

Персоналізатором відокремлених членів речення став О. М. Пешковський, який розглядав їх у плані ритмомелодики. Дослідник О. О. Потебня надавав більшій значущості відокремленню як явищу, оскільки, на його думку, відокремлена прикладка більш предикативний самостійний атрибут, ніж власне означення. Дослідник О. О. Шахматов визначав відокремлений дієприслівник як «другорядний присудок». Дослідники-україністи продовжили розбудовувати вчення про просте речення, ускладнене відокремленими членами.

Відокремлення означень, як свідчить зафіксований матеріал, залежить від кількох чинників: від категорійних властивостей означуваних слів i означень, від ступеня конкретності означень, від їхньої позиції щодо означуваного слова тощо. У мові сучасної української преси відокремлюватися може як одне прикметникове означення, так i два та більше. Найактивніше функціонують такі різновиди відокремлень: 1) одиничне, дво- чи кількаслівне прикметникове означення, яким пояснюється, характеризується особовий займенник; 2) два чи більше узгоджених прикметникових означень, які відокремлюються у позиції після

пояснюваного слова і за умови, якщо й перед пояснюваним словом наявне узгоджене означення; 3) прикметникове означення, яке відірване від пояснюваного слова іншими словами.

Спостережено також, що в мові української преси другого десятиріччя ХХІ ст. прикметникове відокремлене означення може ускладнюватися порівнянням, модально-видільними частками, вказівно-відносними займенниками, а також відокремлюватися найчастіше з уточнювальною метою.

З-поміж неузгоджених відокремлених означень у мові досліджуваних текстів вирізняються ті, якими характеризується власна чи загальна назва або ж особовий займенник, а також неузгоджені означення, які вживаються після пояснюваного слова (власного чи загального іменника):

Відокремлені прикметники і прикметникові звороти вживаються у мові газетних текстів сьогодення для посиленої характеристики предмета. На атрибутивну семантику прикметникового звороту нерідко нашаровується обставинне значення – переважно темпоральне або локальне.

Відокремлення одиничних дієприкметників простежується зрідка, натомість дієприкметникових зворотів як засобів вираження відокремлення досить багато.

Помітні істотні зміни у функціонуванні відокремлених означень: на противагу звичності функціонування поодиноких дієприкметникових зворотів активізувалися ланцюги відокремлень. Часто функціонують структури, ускладнені кількома членами речення, як-от відокремленим означенням, вираженим дієприкметниковим зворотом, і відокремленою поширеною уточнювальною обставиною.

Останнім часом почастишало використання великих за обсягом реченневих структур, у яких, крім відокремлення, наявне інше ускладнення структури – однорідність членів речення, вставні та вставлені одиниці тощо. Таке подвійне ускладнення структури простого чи частини складного речення посилює атрибутивні характеристики зображуваного об'єкта.

Дедалі впевненіше відокремлені означення, виражені дієприкметниковими зворотами, проникають до заголовкових комплексів сучасних українських газет, посилюючи атрибутивне значення інформативності, закладеної в назвах статей.

Як засвідчує обстежений матеріал, відокремлена прикладка у мові ЗМІ найчастіше виражається іменником (одиничним або сполученням слів з іменником у центрі), субстантивованим словом або синтаксично неподільним поєднанням слів. Активно також функціонують відокремлені прикладки, які стосуються пояснюваного слова, вираженого особовим займенником.

Спостережено, що інноваційним явищем у мові української преси початку ХХІ ст. є специфічне вираження прикладок лексемами мови-оригіналу, що осучаснює, пожвавлює виклад.

Відокремлені обставини в мові сучасної газетної періодики вирізняються більшим семантичним навантаженням, ніж невідокремлені, і здатністю виражати напівпредикативні відношення. Нетиповими є конситуації, коли відокремлюють одиничні дієприслівники. Цей вид відокремлення властивий здебільшого художньому стилю мови.

Натомість активно функціонують відокремлені обставини, виражені дієприслівниковими зворотами та прийменниково-відмінковими словоформами здебільшого зі значенням причини, мети. Дієприслівниковий зворот завжди поширює інформацію, закладену в основному змісті речення, передусім у його предикативно-присудковій частині.

У мові сучасної української газетної періодики дедалі помітнішою стає тенденція до функціонування ланцюгів відокремлених обставин, виражених дієприслівниковими зворотами. Найактивніше журналісти використовують відокремлення, структуроване за моделлю «дієприслівниковий зворот + дієприслівниковий зворот». Посиленою виразністю виділяються й ті речення, у яких дієприслівникові звороти вживаються паралельно з іншими ускладнювальними елементами.

Окремий різновид відокремлених поширених і непоширених обставин у мові сучасної української преси становлять обставини, виражені іменником з прийменниками *незважаючи на, попри* або якимось іншим прийменниковим словом чи іменниково-прийменниковим сполученням слів, ужитим у семантично службовій функції. Журналісти використовують їх досить активно з огляду на ємкісність семантики й стислість структури.

У мові сучасних українських газет досить поширеним явищем є відокремлення додатків-сполучень слів із прийменниками *щодо, що ж до, стосовно*, зі словами *крім (окрім), зокрема, замість*.

Останнім часом у мові преси дедалі активніше функціонують ланцюги відокремлень, найчастіше вибудовані з відокремлених додатків і обставин. І лише зрідка відокремлені додатки з визначеними вище словами потрапляють до заголовків газетних публікацій, зацікавлюючи читача неординарністю побудови й незвичністю змісту.

Що ж стосується відокремлення уточнювальних членів речення, то, як засвідчує обстежений матеріал, найактивніше в мові газет досліджуваного періоду відокремлюються, виділяючись у вимові інтонацією й паузами, а на письмі комами (зрідка – тире), уточнювальні обставини місця й часу.

Тенденційною ознакою мови сучасної української преси є також функціонування в ній ланцюгових поєднань різновидових відокремлень, спричинених інтенціями журналістів, їхньою потребою увиразнити атрибутивні, адвербіальні чи об'єктні характеристики, важливі в кожній мовленнєвій ситуації.

Отже, будь-який різновид відокремлення певної частини речення завжди стилістично вагомий, функціонально зорієнтований засіб вираження певного відтінку у висловленій думці. Відокремлення сприяє економії вислову, оскільки дієприкметникові, прикметникові чи дієприслівникові звороти словесно більш стислі, ніж синонімічні їм підрядні речення. У цьому безсумнівна стилістична доцільність відокремлення певних відрізків речення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Акимова Г. Н. Развитие конструкций экспрессивного синтаксиса в русском языке. *Вопросы языкознания*. 1981. № 6. С. 109–120.
2. Акимова Г. Н. Новое в синтаксисе современного русского языка: учеб. пособ. Москва: Высш. школа, 1990. 168 с.
3. Анненкова И. В. Язык современных СМИ как система интерпретации в контексте русской культуры (попытка риторического осмысления). *Язык современной публицистики: сб. статей / сост. Г. Я. Солганик*. Москва: Флинта: Наука, 2005. С. 99–114.
4. Арполенко Г. П., Забеліна В. П. Структурно-семантична будова речення в сучасній українській мові. Київ : Наук. думка, 1982. 131 с.
5. Беззубов А.Н. Стилистические приемы газетной речи: учеб. пособ. Санкт-Петербург : Изд-во СПб. ун-та, 2000. 55 с.
6. Беляев Ю. И. Синтаксис современного русского литературного языка: учеб. пособ. Херсон: Изд-во ХГУ, 2003. 496 с.
7. Береговская Э. М. Экспрессивный синтаксис: учеб. пособ. к спецкурсу. Смоленск: Изд-во Смоленск. ГПИ им. К. Маркса, 1984. 92 с.
8. Богатько В. В. Явища еліпсису в мові сучасної української публіцистики: дис. ... канд. філол. наук / Інститут укр. мови НАН України. Київ, 2005. 176 с.
9. Буряк В. Жанровість як система людського мислення. *Зб. праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2005. Вип. 13. С. 337–343.
10. Бушлаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка. Синтаксис. Москва: Учпедгиз, 1959. 625 с.
11. Былинский К. И. Язык газеты: избранные работы / сост. К. М. Накорякова, К. И. Былинский. Москва: Изд-во МГУ, 1996. 304 с.
12. Вакуров В. Н., Кохтев Н. Н., Солганик Г. Я. Стилистика газетных жанров. Москва: Высш. школа, 1978. 183 с.

13. Валгина Н. С. О предикативной осложненности предложения (на материале конструкций разговорного синтаксиса). *Филологические науки*. 1978. № 5. С. 58–64.
14. Валгина Н. С. Активные процессы в современном русском языке: учеб. пособ. для студентов вузов. Москва: Логос, 2001. 304 с.
15. Валгина Н. С. Основные проблемы изучения языка современных СМИ. *Язык и стиль современных средств массовой информации*: межвуз. сб. науч. тр. Всеросс. конф., посвящ. 80-летию проф. Н.С. Валгиной / отв. ред. Т. В. Маркелова. Москва: Моск. гос. ун-т печати, 2007. С. 7–17.
16. Васильева А. Н. Газетно-публицистический стиль речи: курс лекций по стилистике. Москва : Русск. язык, 1982. 198 с.
17. Ващенко В. С. Стилїстика речення в українській мові: учб. посіб. Дніпропетровськ : Дніпропетровськ. держ. ун-т, 1968. 158 с.
18. Ващенко В. С. Прості двоскладові речення. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1973. С. 339–347.
19. Взаємодія усних і писемних стилів мови: монографія / відп. ред. М. М. Пилинський. Київ : Наук. думка, 1982. 180 с.
20. Взаємодія художнього і публіцистичного стилів української мови: монографія / відп. ред. М. М. Пилинський. Київ : Наук. думка, 1990. 216 с.
21. Вихованець І. Р., Городенська К. Г., Русанівський В. М. Семантико-синтаксична структура речення. Київ : Наук. думка, 1983. 219 с.
22. Вихованець І. Р. Граматика української мови. Синтаксис: підруч. для студ. філол. ф-тів вузів. Київ : Либідь, 1993. 368 с.
23. Востоков А. Х. Русская грамматика, по начертанию его же сокращенной грамматики полнее изложена. Изд. 12-е. Санкт-Петербург : Изд-во Д. Ф. Федорова, 1874. 246 с.
24. Городенко Л. М. Засоби масової інформації у контексті громадської думки: формування, функціонування, жанрові прийоми: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.01.08 «Журналістика». Київ : 2003. 19 с.

- 25.Городенська К. Синтаксична специфіка української наукової мови. *Українська термінологія і сучасність*: зб. наук. праць / наук. ред. Л. О. Симоненко. Київ : КНЕУ, 2001. Вип. IV. С. 11–14.
- 26.Греч Н. И. Практическая грамматика русского языка. Санкт-Петербург: В типографии Императорск. СПб. воспит. дома, 1827. 588 с.
- 27.Грищенко А. П. Додаток. *Сучасна українська літературна мова: Синтаксис* / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. С. 181–199.
- 28.Григорьева О.Н. Публицистический стиль в системе функциональных разновидностей языка. *Язык средств массовой информации*: учеб. пособ. для вузов / под ред. М. Н. Володиной. Москва : Академич. Проект; Альма Матер, 2008. С. 355–365.
- 29.Гуйванюк Н. В. Формально-семантичні співвідношення в системі синтаксичних одиниць: монографія. Чернівці: Рута, 1999. 336 с.
- 30.Гуйванюк Н. Экспресивный синтаксис: досягнення і проблеми. *Актуальні проблеми синтаксису*: матеріали Міжнар. наук. конф., м. Чернівці, 19–21 жовт. 2006 р. / ЧНУ імені Ю. Федьковича. Чернівці : Рута, 2006. С. 267–275.
- 31.Добросклонская Т. Г. Язык средств массовой информации: учеб. пособ. для студентов вузов . Москва : КДУ, 2008. 116 с.
- 32.Дудик П. С. Видільні речення в сучасній українській літературній мові. *Українська мова в школі*. 1955. № 6. С. 10–15.
- 33.Дудик П. С. Просте ускладнене речення: навч. посіб. Вінниця : ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 2002. 335 с.
34. Дудик П. С. Стилїстика української мови: навч. посіб. для студентів вищих навч. заклад . Київ : Видавн. центр «Академія», 2005. 368 с.
- 35.Єрмоленко С. Я. Синтаксис і стилістична семантика. Київ : Наук. думка, 1982. 210 с.
- 36.Єрмоленко С.Я. Нариси з української словесності (стилїстика та культура мови). Київ : Довіра, 1999. 431 с.

37. Єрмоленко С.Я. Мова преси. *Українська мова. Енциклопедія* / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ : «Укр. енцикл.» ім. М.П. Бажана, 2000. С. 323.
38. Єрмоленко С. Я. Лінгвостилістика: основні поняття, напрями й методи дослідження. *Мовознавство*. 2005. № 3–4. С. 112–125.
39. Жовтобрюх М. А. Мова української періодичної преси (кінець XIX – початок XX ст.). Київ: Наук. думка, 1970. 303 с.
40. Завальнюк І. Я. Синтаксичні одиниці в мові української преси початку XXI століття: функціональний і прагмалінгвістичний аспекти : монографія. Вінниця : Нова книга, 2009. 400 с.
41. Загнітко А. П. Теоретична граматика української мови: Синтаксис: монографія. Донецьк: ДонНУ, 2001. 662 с.
42. Загнітко А. Структурні і семантичні різновиди українських синтаксичних інновацій. *Лінгвістичні студії: зб. наук праць* / наук. ред. А. П. Загнітко. Донецьк: ДонНУ, 2003. Вип. 11. Ч. I. С. 135–147.
43. Загнітко А. П. Основи українського теоретичного синтаксису. Горлівка : ГДПШМ, 2004. Ч. 1. 228 с.
44. Загнітко А. П. Основи українського теоретичного синтаксису. Горлівка : ГДПШМ, 2004. Ч. 2. 254 с.
45. Загнітко А. П. Теорія сучасного синтаксису: монографія. Донецьк : ДонНУ, 2006. 378 с.
46. Загнітко А. П. Сучасний політичний газетний дискурс: типологічні вияви й особливості синтаксису. URL: <http://anvsu.org/ua/index/files/Articles/Zahnitko/htm> (дата звернення: 10.09.2019).
47. Іваницька Н. Л. Теоретичний синтаксис української мови: навч. посіб. Вінниця: ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 1999. Ч. 1. 103 с.
48. Клушина Н. И. Особенности публицистического стиля. *Язык средств массовой информации: учеб. пособ. для вузов* / под ред. М. Н. Володиной. Москва : Акад. Проект; Альма Матер, 2008. С. 479–495.

49. Коваль А. П. Практична стилістика сучасної української мови: підруч. для студ. філол. ф-тів ун-тів. Київ : В-во Київськ. ун-ту, 1967. 400 с.
50. Кононенко В. І. Проблеми стилістичного синтаксису. *Українська мова і література в школі*. 1975. № 4. С. 25–35.
51. Коньков В. И. Русская речь в средствах массовой информации. Стилистический аспект: монография. Санкт-Петербург: Изд-во СПб. ун-та, 2007. 271 с.
52. Костомаров В.Г. Языковой вкус эпохи: Из наблюдений над речевой практикой масс-медиа. 3-е изд., испр. и доп. Санкт-Петербург: Златоуст, 1999. 320 с.
53. Крылова О. А. Лингвистическая стилистика: в 2 кн. Москва : Высш. школа, 2006. Кн. 1. Теория. 319 с.
54. Крылова О. А. Лингвистическая стилистика: в 2 кн . Москва : Высш. школа, 2006. Кн. 2. Практикум. 120 с.
55. Кулик Б.М. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис. Київ : Рад. школа, 1965. Ч. II. 283 с.
56. Лазуткина Е. М. Публицистический стиль: новые черты. Москва : ООО «Изд-во ЭЛПИС», 2008. 79 с.
57. Лекант П. А. Синтаксис простого предложения в современном русском языке: учеб. пособ для студентов филол. спец. пед. ин-тов 2-е изд., испр. Москва : Высш. школа, 1986. 176 с.
58. Манаенко Г. Н. Функционирование осложненного предложения в публицистическом тексте: информационно-дискурсивный подход: дис. ...докт. филол. наук / Кубанский гос. ун-т. Краснодар, 2004. 421 с.
59. Марич С. М. Емоційно-експресивний синтаксис української мови: навч. посіб. Київ : НМК ВО, 1992. 80 с.
60. Марич С. М. Стилiстичний синтаксис української мови: навч. посiб. Київ : ІСДО, 1993. 72 с.

61.Мацько Л. І., Сидоренко О. М., Мацько О. М. Стилїстика української мови: підруч. для студ. філол. спец. вищих навч. заклад. Київ : Вища шк., 2003. 462 с.

62.Мірченко М.В. Структура синтаксичних категорій: монографія. Луцьк: Ред.-вид. відд. «Вежа» Волинськ. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2001. 340 с.

63.Мова і час. Розвиток функціональних стилів сучасної української літературної мови: монографія / відп. ред. В. М. Русанівський. Київ : Наук. думка, 1977. 237 с.

64. Мова сучасної масово-політичної інформації: монографія / гол. ред. І. К. Білодід . Київ : Наук. думка, 1979. 251 с.

65.Непийвода Н. Ф. Вплив соціальних факторів на розвиток синтаксичної системи української мови (на матеріалі науково-технічних текстів). *Мовознавство*. 1996. № 2–3. С. 45–53.

66. Особливості мови і стилю засобів масової інформації: навч. посіб. для студ. фак. журн. ун-тів . Київ : Вища шк., 1983. 151 с.

67.Пешковский А. М Русский синтаксис в научном освещении. 7-е изд. Москва: Учпедгиз, 1956. 511 с.

68.Пилинський М. М. Мовна норма і стиль. Київ : Наук. думка, 1976. 288 с.

69.Потебня А. А. Из записок по русской грамматике.Т. I–II. Москва: Гос. учеб. пед. изд. МП РСФСР, 1958. 536 с.

70.Прияткина А. Ф. Русский язык: Синтаксис осложненного предложения: учеб. пособ. для филол. спец. вузов . Москва : Высш. школа, 1990. 176 с.

71.Різун В. В., Непийвода Н. Ф., Корнєєв В. М. Лінгвістика впливу: монографія. Київ : Видавн.-поліграф. центр «Київський університет», 2005. – 148 с.

72.Романова Н. Н. Стилистика и стили: учеб. пособ. Москва : Флинта: МПСИ, 2006. 416 с.

73. Руднев А. Г. Синтаксис осложненного предложения. Москва : Учпедгиз, 1959. 198 с.
74. Синтаксис словосполучення і простого речення (синтаксичні категорії і зв'язки): монографія / відп. ред. М.А. Жовтобрюх. Київ : Наук. думка, 1975. 223 с.
75. Синтаксична будова української мови: монографія / відп. ред. М.А. Жовтобрюх. Київ : Наук. думка, 1968. 203 с.
76. Скобликова Е. С. Современный русский язык: синтаксис простого предложения (теоретический курс): учеб. пособ. Москва : Флинта: Наука, 2006. 320 с.
77. Сметанина С. И. Медиа-текст в системе культуры: Динамические процессы в языке и стиле журналистики конца XX в. Санкт-Петербург : Михайлов, 2002. 383 с.
78. Солганик Г. Я. Синтаксическая стилистика. 3-е изд., испр. и доп. Москва: КомКнига, 2006. 232 с.
79. Сусов И. П. Лингвистическая прагматика. Винница: Нова Книга, 2009. 272 с.
80. Сучасна українська літературна мова: Синтаксис / за заг. ред. І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. 515 с.
81. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / за заг. ред. І.К. Білодіда. Київ: Наук. думка, 1973. 588 с.
82. Українська мова. Енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), М. П. Зяблюк та ін. Київ : «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2000. 752 с.
83. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови: монографія. Запоріжжя: Вид-во Запорізького держ. ун-ту, 2002. 351 с.
84. Шахматов А. А. Синтаксис русского языка. Изд. 2-е. Ленинград: Учпедгиз, 1941. 620 с.
85. Шкляр В. Мас-медіа і виклики нового століття. *Зб. праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2003. Вип. 11. С. 343–351.

86. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови: підруч. для студентів вищих навч. заклад. Київ: Видавн. центр «Академія», 2004. 408 с.

87. Язык и стиль современных средств массовой информации: межвуз. сб. науч. труд. Всеросс. конф., посвящ. 80-летию проф. Н. С. Валгиной / отв. ред. Т. В. Маркелова. Москва: Моск. гос. ун-т печати, 2007. 476 с.

88. Язык современной публицистики: сб. статей / сост. Г. Я. Солганик. Москва: Флинта: Наука, 2005. 232 с.

89. Язык средств массовой информации: учеб. пособ. для вузов / под ред. М. Н. Володиной. Москва: Академич. Проект; Альма Матер, 2008. 760 с.

90. Яцимірська М. Медіатекст з погляду сучасної лінгвістичної парадигми. *Зб. праць Науково-дослідного центру періодики*. Львів, 2003. Вип. 11. С. 489–497.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Газетні видання за 2019 – 2020 рр.

1. Високий замок (тижневик), м. Львів.
2. Вінниччина (газета обласної ради), м. Вінниця.
3. Голос України (газета Верховної Ради України), м. Київ.
4. Дзеркало тижня (Міжнародний громадсько-політичний тижневик), м. Київ.
5. Культура і життя (українська щотижнева газета), м. Київ.
6. Молодь України (тижневик; загальнополітична газета), м. Київ.
7. Україна молода (щоденна інформаційно-політична газета), м. Київ.
8. Урядовий кур'єр (газета центральних органів виконавчої влади України), м. Київ.